

Klasifikácia náboženských politických strán v kontexte Gunther-Diamondovho modelu klasifikácie politických strán

Jozef Lenč

Abstract

The essential focus of this essay is laid on presentation and analysis of modern political parties. This study concentrates on determination of typology of religious political parties in context of present models classification of political parties. I try to emphasize especially the analysis of one of the last studies written by Richard Gunther and Larry Diamond (2003), which includes a comprehensive political parties research results from last 70 years. Is it possible to apply the Gunther-Diamond model on religious parties? You will find an answer to this question in the following paper.

Key words: religious political parties, Gunther-Diamond model.

Jednou z najdiskutovanejších oblastí výskumu a akademického rozboru problematiky politických strán je časť zameraná na typológiu politických strán. Predložená štúdia si neskromne kladie za cieľ priblížiť len zlomok daného teoretického okruhu, ktorý bol už v minulosti mnohokrát spracovaný v monografiách zahraničných (Beyme, 1985; Birkmann, 1991; Fiala a Strmiska, 1998; Sartori, 2005 [1976] a mnohí ďalší) ako aj domácich (Tóth, 1998 a 2002; Rybář, 2004; Krivý a Zemko, 2008)¹ politológov. Na rozdiel od obsahovo široko spracovanej predchádzajúcej štúdie, ktorá bola zameraná na vymedzenie miesta náboženských politických strán v kontexte všeobecnej definície politických strán², sa v prípade štúdie venovanej natoľko rozsiahlej oblasti, akou typológia politických strán bez pochyb je, analýza zameria len na prezentáciu jedného z možných prístupov, ktorý však tým, že patrí k najaktuálnejším, a že akceptuje prínosy predchádzajúcich výskumov, je najlepším spôsobom, ktorý umožní prehľadne determinovať rôzne typy náboženských politických strán. Z uvedeného dôvodu a tiež kvôli zúženiu rozsahu v práci absentuje známy historický vývoj problematiky typológie strán dnes už viac-menej „klasických“ typológií (Duverger 1954,

¹ V tomto smere je však potrebné poznamenať a podčiarknuť, že jedinou teoretickou prácou zameranou na problematiku analýzy a typologizácie politických strán, ktorá vznikla v prostredí slovenskej politológie je: Tóth, R.: (2002) *Politické strany*. UCM Trnava, Trnava

² Pozri: Lenč, J.: (2006) *Pojem náboženská politická strana v kontexte definície politických strán*. In: Slovenská politologická revue (Reader 2006) Katedra politológie FF UCM: Trnava, s. 68 – 91.

Neuman 1956) alebo niektorých ich **novších ekvivalentov**, ktoré sa nimi „inšpirovali“ (Beyme, 1985, Birkmann 1991). Naopak primárna pozornosť sa sústreďí na klasifikačný model, ktorého autorom sú americkí politológovia Richard Gunther a Larry Diamond. Následne tiež komparácii, tak z pohľadu relevantnosti danej typológie, ako aj jej možnej aplikovateľnosti pre potreby náboženských politických strán. Všetky uvedené metodologické postupy sú však len sekundárnym cieľom predloženej štúdie, v kontexte názvu sa najmä zameriava na kreovanie akceptovateľnej typológie náboženských politických strán. Či úspešne, to už je na zhodnotení čitateľa.

Gunther-Diamondov model klasifikácie politických strán

Gunther-Diamondov model klasifikácie politických strán patrí k tým novším prístupom zameraných na komplexné spracovanie problematiky, ktoré sa politickej teórii objavili v rozmedzí rokov 1996-2003 a to predovšetkým v podobe štúdií a analýz publikovaných na stránkach odborného časopisu *Party Politics*. Pri prezentovaní jednej z najkomplexnejších z daných prác bude primárne použitá analytická metóda, ktorá umožní prezentáciu kľúčových determinantov daného klasifikačného modelu. Po úvodnej analýze sa následne za pomoci komparácie túto predlohu aplikovať pre potreby vytvorenia ucelenej klasifikácie náboženských politických strán. Dôvodov, pre ktoré sa z množstva, v tom čase publikovaných typologických štúdií (Katz, Mair 1996; Lucardie 2000 a iní) zameriava pozornosť práve na Gunther-Diamondovo spracovanie problematiky typológie, je niekoľko.

Po prvé, je to z dôvodu rozšíreného nasmerovania samotného výskumu v oblasti kreovania ucelenej klasifikácie politických strán. Túto svoju koncepciu v roku 2003 publikovali autori okrem iného aj na stránkach už spomenutého časopisu, avšak vo svojej celistvosti tvorí oblasť dlhodobjšieho záujmu oboch autorov, zameranú primárne na problematiku teoretického spracovania a vymedzenia politických strán. V tomto smere je tento model klasifikácie významným predovšetkým svojim akceptovaním, nie len vplyvu historického vývoja vzniku samotných politických strán, ktorý vymedzuje ich typológiu, tak ako to vo svojich prácach preferujú Kirchheimer (1966), Katz s Mairom (1996)³ resp. Klíma

³ Pozri: Katz, R., Mair, P.: (1995) *Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party.*, Party Politics 1/1995 SAGE Publication, s. 5-27; Katz, R., Mair, P.: (1996) *Cadre, Catch-All or Cartel?* Party Politics 4/1996 SAGE Publications, s. 525-534

(1996)⁴, vychádzajúc z akademických výsledkov priekopníka tejto klasifikačnej „metódy“ Mauricea Duvergera, ale aj svojim spojením s problematikou početnosti členskej základne, resp. v kontexte Birkmannovej terminológie⁵ so zameraním pozornosti aj na *sociálny aspekt organizačnej štruktúry samotných politických strán*.

Po druhé, Gunther-Diamondova typologizácia sa nesústreďí len na jednotlivé politické strany samostatne existujúce v medziach určitých charakteristík, ale zahŕňa v sebe aj hľadisko „vzájomnej korelácie medzi *chudost'ou* respektíve *tučnotou* strany⁶ v kontexte časovej dimenzie“⁷ jej vzniku a následného pôsobenia v politickom a straníckom systéme. A tak fakticky umožňuje vytvorenie plastickejšieho obrazu možných variantov politických strán pôsobiacich v systéme.

Po tretie, je tento model jedným z najaktuálnejších spracovaní danej oblasti teórie politiky a v podstate svojim zameraním a rozsahom aj jedinečné. Ďalším dôvodom je fakt, ako je táto problematika vnímaná v politologickej obci najmä v kontexte hodnotenia Fialu so Strmiskom, že v dnešnej politickej vede dochádza ku strate záujmu vytvárať nové klasifikácie rôznorodých typov politických strán. „V posledných rokoch sa totiž javí, že ich obľúbenosť v politickej literatúre predsa len klesá a autori, zaoberajúci sa stranícko-politickým výskumom, sústreďujú svoju pozornosť predsa len skôr na iné témy.“⁸ Ako príklad uvádzajú predovšetkým Sartoriho (1976 [2005]), ktorý vo svojom najvýznamnejšom diele zameranom na oblasť politických strán úplne opomenul, resp. marginalizoval problematiku straníckej typológie a sústredil sa len na charakterizáciu a vymedzenie straníckych systémov.⁹

V neposlednom rade, bol dôvodom výberu predmetného spôsobu klasifikácie strán aj fakt, že ide o najvhodnejší koncept aplikovateľný pre potreby výskumu religiózných strán odhliadnuc od niektorých aspektov (doplnkov) prevzatých predovšetkým z Lipset-Rokanovho (1967) a Sartoriho (1976 [2005]). Skôr než sa tak stane či skôr než bude predložený samotný

⁴ Pozri: Klíma, M.: (1996) „Catch-all“ strany O. Kirchheimera., Politologický časopis 3/1996, s. 225-234; Klíma, M.: (1998) *Volby a politické strany v moderných demokraciách*. Radix, Praha

⁵ Pozri: Birkmann, H. U.: (1991) *Parteintypologie*, in: Holtmann, E. (Hrsg.): *Politiklexikon*, Oldenbourg, München.

⁶ Pod pojmi chudost' (ang. thinness) a tučnota (ang. thickness) v kontexte politických strán a ich klasifikácie na základe analyzovanej práce Richarda Gunthera a Lary Diamonda rozumieme početnosť členskej základne politickej strany v medziach stanovených už v diele Maxa Webera rozlišujúceho na jednej strane politické subjekty individuálnej reprezentácie a na strane druhej strany s masovým členstvom. Pozri: Gunther, R., Diamond, L.: (2003) *Species of Political Parties. A New Typology.*, in *Party Politics* 2/2003, SAGE Publications, s. 167-199.

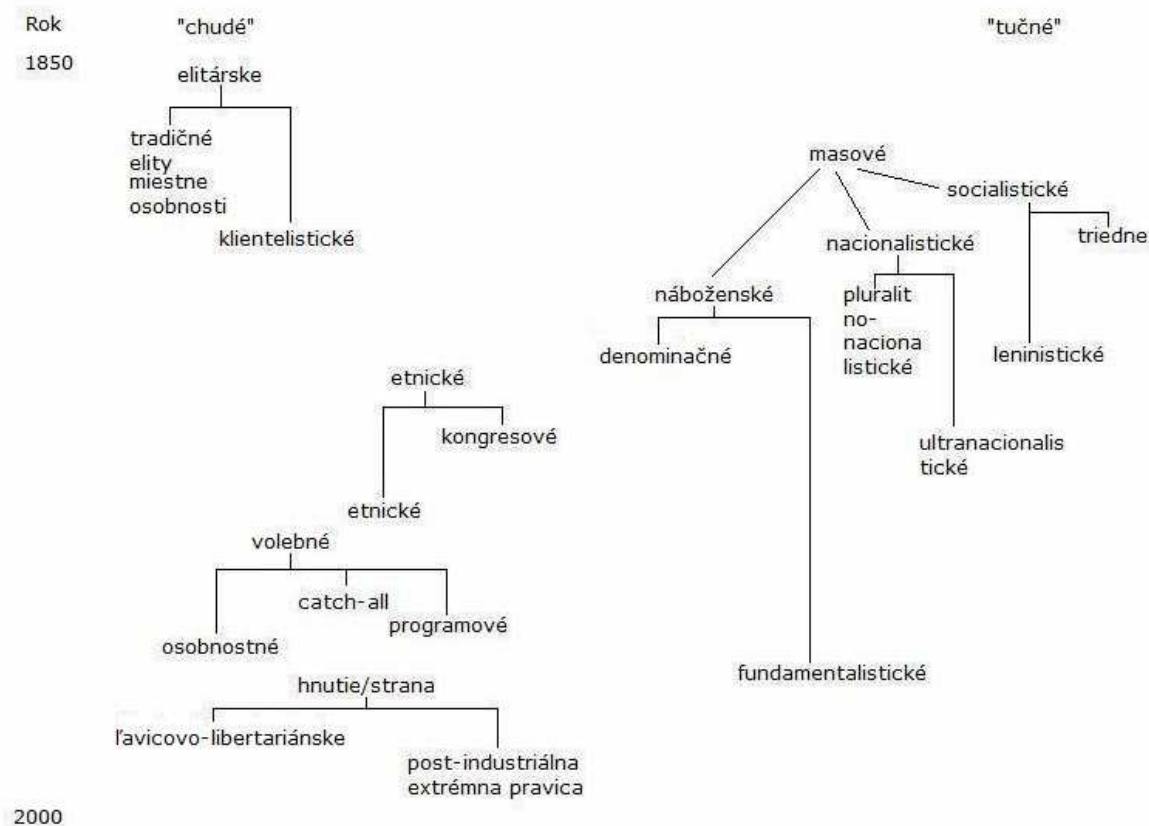
⁷ Gunther, R., Diamond, L.: (2003) *Species of Political Parties. A New Typology.*, in *Party Politics* 2/2003, SAGE Publications, s. 173.

⁸ Fiala, P., Strmiska, M.: (1998) *Teorie politických stran*. Barrister&Principal, Praha s. 83.

⁹ Pozri: Fiala, P., Strmiska, M.: (1998) *Teorie politických stran*. Barrister&Principal, Praha s. 81-84.

Gunther-Diamondov model klasifikácie politických strán v kontexte náboženských strán, je nevyhnutné predstaviť a analyzovať základné východiská, v medziach ktorých sa bude analýza realizovať. Taktiež je dôležité vysvetliť niektoré „novinky“ v oblasti typologizácie strán, ktoré prezentovali autori spomínaného klasifikačného modelu.

Gunther-Diamondov (2003) model klasifikácie politických strán

Zdroj: Gunther, R., Diamond, L.: (2003) *Species of Political Parties. A New Typology.*, in *Party Politics* 2/2003, SAGE Publications.

Na prvý pohľad je zrejmé, že klasifikácia politických strán Richarda Gunthera a Laryho Diamonda v sebe zahŕňa niektoré „dávno známe“ typy politických subjektov, ktoré sú doplnené o niektoré nové typy strán, ktoré sa objavili v druhej polovici 20. storočia. Opätovne sa tak objavuje rozdelenie strán na strany elít (elitárske strany) a na strany más (masové strany). Ako však už bolo spomenuté, súčasťou spracovanej determinácie sú aj skupiny

politických strán, ktoré buď, doposiaľ „nevystupovali“ pod súborným názvom¹⁰, tak ako ho prezentovali Gunther a Diamond, alebo sa neobjavili ani v jednej z vyššie uvedených typológií¹¹. „Vzhľadom na jednotlivé druhy (politických strán), ktoré odvodzujeme od širšieho vymedzenia, by malo byť zrejmé, že niektoré použité pomenovania sú odvodené od názvov strán, uvedených už v existujúcej literatúre: toto platí pre Kirchheimerovu triednu, denominačnú a catch-all politickú stranu, ako aj pre Kitscheltove ľavicovo-libertariánske, Ignaziho post-industriálne extrémne pravicové politické hnutia a Wolinetzove programové strany.“¹²

Predložená typológia je autormi¹³ vytvorená na základe stanovenia si troch základných kritérií, v rámci ktorých sú v uvedenom zobrazení rozmiestnené jednotlivé typy politických strán, v kontexte hlavných línií oboch osí, tj. **časového obdobia vzniku** (medzi rokmi 1850 – 2000) a **početnosťou členskej základne** jednotlivých politických subjektov (deľba na tzv. „chudé“ verzus „tučné“ politické strany).

Prvým, z formulovaných kritérií je **formálna organizácia** (*formal organization*) politických strán. Na základe tejto charakteristiky sa determinujú strany, ktoré spájajú svoju existenciu s budovaním úzkej členskej základne, na druhej strane sú v systéme prítomné také strany, ktoré preferujú v oblasti členstva predovšetkým masovú participáciu občanov, resp. prípadných voličov, vybudovanú primárne za pomoci rôznych „spriatelených“ organizácií či inštitúcií (odbory, cirkev apod.). V tomto smere sa napríklad niektoré stranícke organizácie spoliehajú na osobné kontakty a presadzovanie cieľov alebo partikulárnych väzieb, na rozdiel od iných, ktoré uprednostňujú otvorenosť a univerzálnosť. Deje sa tak v oblasti členstva, ale v neposlednom rade aj v oblasti stanovovania a presadzovania cieľov a záujmov. Vzájomná odlišnosť sa prejavuje tiež vo vzťahu k moderným komunikačným technológiám. Kým

¹⁰ V tomto smere ide predovšetkým o tzv. voličské politické strany, keď napríklad politické strany označované ako *catch-all party* sa objavujú v klasifikácii Kirchheimera (1966) alebo Katza a Maira (1996) avšak ako súčasť vymedzenia spolu s osobnostnými a programovými stranami sa objavujú až v prípade Gunther-Diamondovej klasifikácie.

¹¹ Novinkou je predovšetkým uvedenie tzv. etnických strán a politických subjektov označovaných ako hnutie/strana resp. politické hnutia (v anglickom originály *movement/parties*) alebo zaradenie náboženských strán do súboru masových politických strán. Pozri: Gunther, R., Diamond, L.: (2003) *Species of Political Parties. A New Typology.*, in *Party Politics 2/2003*, SAGE Publications, s. 167-199.

¹² Cit. d. Gunther, R., Diamond, L., 2003:175.

¹³ Nasledujúci výpočet kritérií je spracovaný na základe Gunther, R., Diamond, L.: (2003) *Species of Political Parties. A New Typology.*, in *Party Politics 2/2003*, SAGE Publications, s. 171.

niektoré strany dávajú prednosť tradičným metódam sprostredkovania svojho programu, iné sa snažia aktívne využívať všetky moderné technologické výdobytky masovej komunikácie¹⁴.

Druhé, z vymenovaných kritérií, je založené na **programových záväzkoch strán** (*party's programmatic commitments*). Politické strany sa delia na tie, ktoré pri príprave svojich programov vychádzajú z tradičných politických ideológií, náboženských zákonov a vierouky, alebo z rôznych nacionalistických (národných, šovinistických, xenofóbnych apod.) postojov, neraz reprezentovaných rôznymi mýtmi alebo zakoreneným vnímaním seba, ako aj svojho okolia. Na druhej strane sú také politické strany, ktoré sa neviažu na žiadnu ideológiu, alebo striktné stanovené politicko-programové východiská a z nich vyplývajúce záväzky, ktoré akokoľvek obmedzujú flexibilitu pôsobenia daného subjektu v politickom systéme. Okrem tohto sa v tomto smere odlišujú strany, ktoré sú úzko previazané so záujmami jasne determinovaných etnických alebo náboženských komunit, spoločensko-ekonomických skupín (tried) v kontraste so stranami, ktoré sú výrazne heterogénne a ochotné spolupracovať s kýmkoľvek, bez ohľadu na „pôvod“.

Súčasťou tretieho kritéria je „*stratégia a normy správania politickej strany*.“¹⁵ V medziach tohto sa rozlišujú subjekty na **tolerantné a pluralitné** (*tolerant and pluralistic*) alebo **pre-hegemónne** (*proto-hegemonic*)¹⁶ z uvedeného vyplýva, že v straníckom systéme rozoznávame strany, ktoré sumárne označujeme ako systémové (dobrovoľne sa podriaďujúce demokratickým „pravidlám hry“) a strany, ktoré sú charakteristické svojím výrazne anti-systémovým postojom (preferujú nahradenie existujúceho systému s „demokratickými pravidlami“ iným).

Spomínané kritériá poslúžili autorom k spracovaniu vyššie uvedeného diagramu. „*Na základe troch uvedených kritérií sme identifikovali pätnásť typov strán, ktoré veríme, dokážu*

¹⁴ Masová komunikácia (masové médiá) v sebe kumuluje všetky inštitúcie, ktoré sa zameriavajú na produkciu a distribúciu všetkých foriem poznatkov, informácií a v neposlednom rade aj zábavy, uvedená „masovosť“ médií sa prejavuje predovšetkým v ich rozšírenosti, dostupnosti, ale taktiež v určitej závislosti, ktorú si „vypestovali“ recipienti na prísune každodenných informácií, čo z nich činí významných ekonomicko-politických subjektov politického systému; k najrozšírenejším formám masovej komunikácie v súčasnosti patrí najmä televízia a internet. Pozri: Heywood, A.: (2004) *Politologie*. Eurolex Bohemia. Praha, s. 225; Scammel, M.: (2000) *New Media, New Politics.*, in: Dunleavy, P., Gambel, A., Holliday, I., Peele, G. (eds.): *Developments in British Politics 6.*, Macmillan, London.

¹⁵ Cit. d. Gunther, R., Diamond, L., 2003:171.

¹⁶ Pre-hegemónny – odvodený od pojmu hegemonia (gr. hégemoniá = predsedníctvo, vedenie); vo význame správania politických strán v sebe zahŕňa vo všeobecnosti primárne aspekt určitej nadradenosti jednej politickej strany v rámci existujúceho straníckeho systému nad ostatnými jeho zložkami, v kontexte správania takejto politickej strany dominuje veľká miera pocitu vlastnej nadradenosti, výnimočnosti, ktorá je v kontraste napríklad aj s toleranciou, ale aj s ideami straníckeho pluralizmu. Pozri: Heywood, A.: (2004) *Politologie*. Eurolex Bohemia. Praha, s. 223; Linz, J.: (1978) *The Breakdown of Democratic Regimes: Crisis, Breakdown and Reequilibration*. John Hopkins University Press, Baltimore and London, s. 28-45.

*zreteľnejšie zachytiť primárnu podstatu existencie politických strán vo svete, počas rôznych historických období, než to umožňovala väčšina uznávaných typológií.*¹⁷ Každopádne je tento model klasifikácie politických strán metodológiou svojho spracovania, vytvorenou na báze vzájomnej korelácie vzniku strán a ich organizačnej štruktúry a taktiež nepopierateľne aj svojou aktuálnosťou najlepším príkladom moderných trendov straníckej typologizácie.

Gunther-Diamondov model elitárskych strán

Pri prezentovaní a analýze výsledkov výskumu oboch autorov bude najlepšie postupovať v medziach nimi stanoveného historického vývoja vzniku politických strán tj. v osi *x*, počnúc *elitárskymi politickými stranami*, ako vývojovo najstaršími a končiac *politickými hnutiami (hnutie/strana)*, ktoré sú vnímané ako historicky najmladšie a objavili sa až na konci minulého storočia.

Prvou skupinou strán zobrazenou aj v schematickom vyobrazení je zoskupenie **elitárskych politických strán**. Základná charakteristika týchto politických strán je vo svojej podstate zhodná s tým, ako bola vyobrazená v prípade starších definícií predmetného druhu straníckych subjektov. *„Elitársky založené strany sú tie, ktorých organizačná štruktúra je výrazne minimalistická a založená na prítomnosti uznávaných elít a spriaznených interpersonálnych väzieb vo vnútri určitej geografickej oblasti.*“¹⁸ Tento typ strán, ako to uvádza Weber (1919), Duverger (1954) alebo Neumann (1956), vznikol a dominantne pôsobil v rámci systému strán v druhej polovici 19. storočia, avšak jeho rôzne podoby sa zachovali aj súčasnosti, napríklad aj v podobe niektorých typov náboženských strán. Tieto strany sa konštituovali primárne z dôvodu potreby presadenia partikulárnych požiadaviek definovaných na základe vôle politických elít¹⁹, pôsobiacich na pôde parlamentných zhromaždení. Okrem artikulácie záujmov, ktorá je nevyhnutná v prípade získania podpory potenciálnych voličov, si postupne začali uvedomovať, že z dôvodu zabezpečenia úspechu je v parlamentných formách vlády nevyhnutná aj aktívna agregácia týchto požiadaviek. Postupne vznikali rôzne aliancie, ktoré sa vytvárali z dôvodu presadenia spoločného záujmu alebo na základe neraz veľmi

¹⁷ Cit. d. Gunther, R., Diamond, L., 2003:172.

¹⁸ Tamtiež s. 175.

¹⁹ Pojem politická elita možno v tomto smere vnímať v kontúrach definície S. Szomolányi, ktorá uvádza, že *„politická elita ... označenie pre tých, ktorí obsadzujú špičkové pozície v exekutive v exekutívnej, legislatívnej a kontrolnej moci, ako aj tých, čo majú možnosť výrazne ovplyvňovať ich rozhodovanie, týkajúce sa kľúčových otázok fungovania a smerovania spoločnosti.*“ (Szomolányi 1993:69)

vrtkavých pút a spojenectiev. A práve pôda parlamentov je pre túto činnosť najvhodnejšia, keďže okrem iného, v čase vzniku týchto strán, neexistovala žiadna stranícka byrokracia, schopná koordinovať činnosť poslancov a oni pôsobili ako nezávislé osobnosti. Základnou charakteristikou týchto strán na úrovni organizačnej štruktúry je samozrejme **obmedzené členstvo**, ktoré je dominantne viazané na splnenie konkrétnych, neraz veľmi striktných, kritérií.

V období kreovania tohto typu strán (19. storočie) prioritným aspektom spoločnosti postavenie jednotlivcov a inak to nebolo ani v prípade historicky najstarších strán, čo uvádzajú tak v Gunther-Diamondovom, ale taktiež aj klasické typologické práce²⁰ venované problematike elitárskych strán. Z nich najstaršími sú politické subjekty **tradičných elit a miestnych osobností**. Členstvo v nich bolo vždy obmedzované na základe viacerých faktorov a následná legitimita „volených“ reprezentantov bola koncipovaná primárne na základe sociálneho a prípadne ekonomického statusu. Tento typ strán sa po prvýkrát objavil na pôde britskej Dolnej snemovne (*House of Commons*) avšak, ako uvádzajú autori klasifikácie, výrazne sa takýmto spôsobom prejavovali „*francúzske konzervatívne strany devätnásteho a prvej polovice dvadsiateho storočia a niektoré súčasné konzervatívne strany v Brazílii sú tiež príkladom rozmanitosti elitárskych politických strán.*“²¹ Z dôvodu modernizácie, ktorú okrem iného reprezentovali, napríklad aj všeobecné volebné právo, ale azda najvýraznejšie postupná urbanizácia spoločnosti, sa postupne oslaboval vplyv tohto typu strán v straníckych a politických systémoch liberálnych demokracií, čo spôsobil najmä fakt, že mieste elity sa v politickom zápase stávali čoraz irelevantnejšími a nahradila ich dnes už bežne rozšírená a často anonymná stranícka byrokracia. Na úrovni náboženských politických strán sa, ale zachoval význam subjektov postavených na tradičných elitách resp. miestnych osobnostiach. Tieto v tomto prípade reprezentujú náboženské elity (kňazi, rabíni, uláma), ktoré pôsobia na čele jednotlivých náboženských komunít (kongregácii), ako ich prirodzení vodcovia a prípadní „*opinion leaders*“.

Ďalším vývojovým typom elitárskych politických strán sú subjekty označované ako **klientelistické strany**. Tieto sa objavujú a najvýznamnejšie obdobie svojej existencie, v rámci straníckeho systému, zaznamenávajú v období na prelome 19. a 20. storočia. Toto obdobie bolo charakteristické okrem iných aj prevratnou zmenou tradičného usporiadania spoločnosti

²⁰ Pozri: La Palombara, J., Weiner, M.: (1966) *Origin and Development of Political Parties*, in: La Palombara, J.; Weiner, M (eds.) *Political Parties and Political Development*. Princeton University Press, Princeton, CT.

²¹ Cit. d. Gunther, R., Diamond, L., 2003:176.

a následne aj riadenia a správy štátov, najmä v kontexte urbanizácie a industrializácie a v neposlednom rade aj byrokratizácie politického systému.²² K podobným záverom vo svojom výskume prichádzajú aj Gunther s Diamondom, ktorí vyslovujú hypotézu, že „*vytvorenie klientelistických strán bolo priamou odpoveďou miestnych elít na výzvy vychádzajúce z politickej mobilizácie časti obyvateľstva, ktorá spôsobila: úpadok významu a postavenia miestnych tradičných elít; volebná podpora bola čoraz častejšie odvodená od určitej protislužby (protektie) alebo priameho donútenia.*“²³ Okrem klientelistických väzieb, ktoré sa prejavovali vo forme „niečo za niečo“, alebo zabezpečovania podpory elektorátu na základe individuálneho vplyvu moci elít, boli tieto politické subjekty charakteristické krehkou organizačnou štruktúrou. Činnosť sa sústreďovala len na koordináciu individuálneho úsilia straníckych elít, ktoré bolo zamerané na získavanie voličskej podpory na konkrétnom geograficky vymedzenom území. Dôvodov tejto „krehkosti“ bolo niekoľko. Za zmienku stojí najmä pretrvávajúca absencia vnútorných straníckych väzieb a to aj napriek spomenutému procesu postupnej byrokratizácie politického systému; organizačná štruktúra strán bola postavená na princípe konfederácie prominentov; a v neposlednom rade príčinou nestability týchto strán bola absencia politického programu resp. jasného ideologického vymedzenia, ktoré v zápase o politickú moc nahradili partikulárne záujmy tak politických elít, ako aj samotných voličov.

V kontexte **náboženských strán** sa pri prvotnom pohľade na spomenuté vymedzenie klientelistických strán vynára otázka: Sú takto charakteristicky vymedzené strany relevantné? Navzdory absencii programu a akejkoľvek spätosti s ideológiu pri vytváraní týchto strán, ktoré sú v prípade náboženských strán samozrejmosťou, avšak na druhej strane na základe výraznej podobnosti s tzv. *patronátymi stranami*, je možné pri klasifikácii náboženských strán uvažovať (v čiastočne pozmenenej verzii) aj s týmto typom strán. S ohľadom na ich pomenovanie, by z viacerých hľadísk bola vhodná zmena pôvodného názvu. Vhodnejším by bolo označenie *klientelisticko-patronátne strany*.

Za zmienku stojí ešte jeden zaujímavý postreh vyplývajúci z Gunther-Diamondovho spracovania klasifikácie elitárskych politických strán a to geografické ohraničenie pôsobenia klientelistických politických strán, v čase vzniku resp. vrcholného obdobia ich existencie na

²² Pozri: Weber, M.: (1947) *Theory of Social and Economic Organization*. London, Hodge; Weber, M.: (1998) *Metodologie, sociologie a politika*. OIKOYMENH, Praha; Michels, R.: (2001) *Political Parties. A Sociological of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*. Batoche Books, Kitchener, Ontario.

²³ Cit. d. Gunther, R., Diamond, L., 2003:176.

prelome storočí. Toto je do veľkej miery totožné aj s oblasťou vplyvu (záujmu) náboženských strán. Konkrétne ide o regióny južnej Európy a Latinskej Ameriky, ktoré sú už tradične religióznejšie, ako aj špecifické sociálno-ekonomické oblasti, ktorými sú predovšetkým predmestia veľkomiest, anonymné a atomizované industriálne centrá alebo vidiecke prevažne poľnohospodárske oblasti. Vo všetkých prípadoch ide tú istú skupinu obyvateľstva, ktorá práve v náboženstve presnejšie v náboženských elitách²⁴ vidí spôsob ako zmeniť svoj súčasný negatívny sociálny status. Dôvody, pre ktoré sú práve tieto oblasti vhodnou bázou pre pôsobenie klientelisticko-patronálnych náboženských strán potvrdzuje aj výsledok výskumu z predloženej štúdie oboch autorov, ktorí predpokladajú, že za splnenia niektorých podmienok (napr. nízka miera vzdelanosti, geografická a spoločenská izolovanosť, absencia rozvinutej infraštruktúry a masových médií) môže byť „na miestnej (lokálnej) úrovni vzťah patróna a jeho klientov obojstranne výhodný tak pre patróna (zisk politickej moci) ako aj pre jeho klientov (realizácia záujmov a požiadaviek)“²⁵

Gunther-Diamondov model masových strán

Vývojovo nasledujúcou skupinou strán tvoria **masové politické strany**. Vznik tohto typu politických strán je viacerými politológmi²⁶ situovaný do obdobia na prelome 19. a 20. storočia. Určitú odlišnosť medzi klasickými definíciami masových politických strán a výsledkami, ktoré prezentujú Gunther s Diamondom, môžeme vidieť hlavne v ideologickej determinácii politických strán s masovou členskou základňou. V čase, keď svoje teoretické práce publikovali Weber alebo Neumann t.j. predovšetkým v medzivojnovom období (1920-39) sa za masové politické strany pokladali stranické subjekty blízke ľavicovým (marxisticko-leninským) ideológiám, ku ktorým sa neskôr pridali aj rôzne „bez ideologickej“ populistické zoskupenia. Podobne znaky ideologicko-programového vymedzenia masových politických strán môžeme pozorovať aj v prípade Duvergerovej typológie, kde sa však už čoraz častejšie

²⁴ Pozri: Ammeter, A. P., Douglas, C., Gardner, W. L., Hochwarter, W. A., Ferris, G. R.: (2002) *Toward a political theory leadership.*, in *The Leadership Quarterly* 13, Pergamon, s. 751-796; Hicks, D. A.: (2002) *Spiritual and religious diversity. Implication for leadership.*, in *The Leadership Quarterly* 13, Pergamon, s. 379-396 podrobné štúdie zaoberajúce sa problematikou teórie vodcovstva a náboženstva, aplikovateľná aj pre potreby nami skúmanej oblasti.

²⁵ Cit. d. Gunther, R., Diamond, L., 2003:176.

²⁶ Pozri: Fiala, P., Strmiska, M.: (1998) *Teorie politických stran*. Barrister&Principal, Praha s. 77; Weber, M.: (1998) *Metodologie, sociologie a politika*. OIKOYMENH, Praha; Neumann, S.: (1956) *Towards a Comparative Study of Political Parties*, in Neumann, S. (ed.) *Modern Political Parties*. University of Chicago Press, Chicago, IL; Duverger, M.: (1954) *Political Parties*. Methuen. London

prejavuje odklon od previazanosti na tohto type strán so spomínanou ľavicovou, resp. ľavicovo-populistickou ideologickou väzbou a čoraz častejšie sa v klasifikácií uprednostňuje spätosť s politickou praxou „otvorených dverí“, kde prím je kladený na podobnosť požiadaviek a cieľov, ktoré sú súčasťou programov jednotlivých subjektov než na oblasť ideológie. A tak sú za masové politické strany považované všetky tie zoskupenia, ktoré sa snažia na základe rovnakých, alebo prinajmenšom podobných záujmov osloviť, čo najširšiu štruktúru potenciálneho elektorátu.

Inak tomu nie je ani v prípade Gunther-Diamondovej typológie, v rámci ktorej sa medzi masovými politickými stranami objavujú ideologicky rôznorodé stranícke subjekty. Okrem najstarších či tradičných, medzi ktoré bezpodmienečne patria **socialistické politické strany**, sa v uvedenej klasifikácii objavujú **nacionalistické politické strany** a prvý krát aj **náboženské politické strany**. Všetky zo spomenutých straníckych zoskupení majú v uvedenej klasifikácii od nich odvodené dve rôznorodé podskupiny. Okrem ideologickej diferenciácie sa pri delení masových politických strán v prípade Gunther-Diamondovho modelu do popredia dostáva ešte jeden faktor. Týmto je kritérium rozlišujúce politické subjekty na tie, ktoré sa prezentujú ako pluralistické a tie, ktoré preferujú vlastné dominantné postavenie v straníckom a politickom systéme a autori ich označujú ako **pre-hegemónne**. „Druhá veličina je tá, na základe ktorej na jednej strane rozoznávame tie (politické strany), ktoré sú tolerantné a pluralitné a na druhej strane tie, ktoré sa angažujú v presadzovaní programu nasmerovanom na zabezpečenie vlastného hegemónneho postavenia v politickom systéme a spoločnosti.“²⁷ Tento fakt, sa okrem vzťahu politickej strany k jej okoliu vo veľkej miere prejavuje aj vo vzťahoch vo vnútri samotných strán. A tak kým tie, ktoré sa aj navonok prejavujú ako pluralistické sa tak isto snažia usporiadať aj vlastné vnútrostranícke pomery, tie, ktoré sa snažia presadzovať vlastné hegemónne postavenie v systéme, sa snažia budovať obdobne štruktúrovanú vlastnú stranícku základňu. Kraluje v nej striktná disciplína s minimálnym priestorom na pluralitu názorov. Dôvodom tejto „súdržnosti“ je prezentácia sily a odhodlania v presadzovaní programu a požiadaviek svojich členov a voličov, k čomu je nevyhnutná stranícka lojalita.

V prípade socialistických strán rozoznávajú Gunther s Diamondom dve skupiny strán. Prvú skupinu (pluralitných) socialistických strán tvoria tzv. **triedne masové strany**. V podstate ide o tradičné sociálno-demokratické strany, ktoré vznikali na konci 19. storočia, a ktoré sa,

²⁷ Cit. d. Gunther, R., Diamond, L., 2003:178.

približne v rovnakej forme, zachovali až dodnes. Odvolávajúc sa na Michelsove závery²⁸, väčšina strán sociálnej demokracie sa vyznačuje vysokou mierou vnútrostraníckeho pluralizmu. Tento sa v stranách prejavuje, vo forme neustáleho „konfliktu“ (súperenia) medzi pragmatikmi, usilujúcimi sa, o čo najväčšiu podporu voličov, ktorému neraz padne „za obeť“ aj ideologická lojalita a ideológmi, ktorí sa snažia dbať na dodržiavanie ideologického smerovania strany, navzdory tomu, že nie vždy to má pozitívny vplyv na popularitu politickej strany. V súčasnosti tento typ strán možno nájsť prakticky vo všetkých demokratických stranických a politických systémoch. Druhým typom, ktorý reprezentuje (pre-hegemónne) socialistické strany, sú tzv. *leninistické strany*,²⁹ ktoré uprednostňujú „zvrhnutie existujúceho politického systému a jeho nahradenie revolučnou zmenou celej spoločnosti“³⁰ v duchu ideologického vymedzenia marxizmu-leninizmu. Tieto subjekty podobne ako triedne masové strany (sociálno-demokratické) sú súčasťou väčšiny demokratických politických systémov, avšak ich vplyv na systém je v demokraciách často len marginálny. V opačnom prípade by hrozilo, že sa tieto strany, ako sme toho boli svedkami napríklad v štátoch sovietskeho bloku v rozmedzí rokov 1945-1990, pokúsia destabilizovať pluralitný stranický systém a nahradiť ho systémom jednej strany, resp. viacerých strán s jednou hegemónnou stranou³¹, ktoré sa vo všeobecnosti považujú za nedemokratické (anti-systémové). Súčasným príkladom existencie stranického systému s rozhodujúcim vplyvom strany leninistického typu sú Severná Kórea, Bielorusko, Kuba, Laos alebo bývalé sovietske stredoázijské republiky a pod.

Podobné rozdelenie na úrovni dichotómie pluralitné verzus pre-hegemónne strany sa objavuje aj v prípade vývojovo mladšieho typu politických strán, ktorými sú nacionalistické politické strany. Tieto sa objavili v období zápasu národov o sebaurčenie a to v rôznych historických etapách a tiež v prostredí národnostných menšín usilujúcich sa o zlepšenie svojho postavenia v rámci multietnických štátov. Ich súčasný „boom“ je však spojený aj s pádom totalitných režimov v sovietskom geopolitickom priestore po roku 1989 a nachádzali

²⁸ Pozri: Michels, R.: (2001) *Political Parties. A Sociological of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*. Batoche Books, Kitchener, Ontario.

²⁹ Toto pomenovanie, ktoré uvádzajú pre tento typ strán Gunther s Diamondom (2003:179) je odvodený od pojmu leninizmus, ktorý dopĺňa ideu marxizmu o potrebu realizovania revolúcie v spoločnosti, prostredníctvom tzv. revolučných (avantgardných) strán. V politológii je pre tento typ strán zaužívané pomenovanie komunistické strany, avšak z dôvodu zachovania autenticity Gunther-Diamondovho modelu, sa napriek zaužívanej praxi prikláňame k nimí zvolenému pomenovaniu. Pozri: Gunther, R., Diamond, L.: (2003) *Species of Political Parties. A New Typology.*, in *Party Politics 2/2003*, SAGE Publications, s. 179-180; Heywood, A.: (2004) *Politologie*. Eurolex Bohemia. Praha, s. 70-79.

³⁰ Cit. d. Gunther, R., Diamond, L., 2003:179.

³¹ Pozri: Sartori, G. (2005): *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*. Brno: CDK.

svoje miesto v tzv. nových demokraciách.³² Podobne ako v prípade socialistických strán aj v rámci strán nacionalistického charakteru sa za vývojovo staršie považujú tie strany **pluralitno-nacionalistické strany**. Tieto strany sa prezentujú „*masovou členskou základňou, veľkým množstvom straníckych organizácií a spoluprácou s rôznymi kultúrnymi organizáciami a niekedy aj odbormi.*“³³ Najčastejšie sa objavujú ako strany národnostných menšín v multietnických krajinách, kde sa v medziach zachovania demokratického systému a taktiež exitujúcich hraníc štátu snažia presadzovať rôzne formy autonómii od kultúrnej až po politickú. Často nie sú ideologicky vyprofilované v rámci pravo-lávého spektra, avšak z dôvodu ich snáh zameraných na ochranu národných tradícií a posilnenie občianskych a národných práv a slobôd sú vnímané skôr ako pravicové subjekty. Navzdory tomu, že sa primárne usilujú o realizáciu požiadaviek voličov a regrutujúcich sa tak v prostredí konkrétneho etnika ich činnosť je zameraná na celú spoločnosť, keďže v prípade nacionalistických strán v prvom rade uvažujeme o tzv. štátotvorných stranách. Napriek deklarovaniu vlastnej etnicity³⁴ a občas regionálne alebo na konkrétnu národnostnú komunitu zameranému programu sa nesprávajú anti-systémovo a ani nemajú negatívny vzťah k iným etnikám. Naopak sa aktívne snažia získať podporu, čo možno najširšej skupiny voličstva a to bez rozdielu ich národnostnej príslušnosti. Na druhej strane sa v rámci nacionalistických strán objavujú aj subjekty, ktoré sú skôr negativisticky zamerané, tak k iným národom a etnikám, ako aj samotnému politickému systému resp. pluralizmu všeobecne, ktorý je neodmysliteľnou súčasťou liberálnej demokracie, takýmito sú najmä **ultranacionalistické strany**. Politické subjekty, ktoré „*povýšili ideológiu vyvoleného národa alebo rasy nad jednotlivca, nenávidia menšiny a otvorene preferujú použitie sily, ide tak o kvázi militantné strany, ktoré sa často spoliehajú na stranícku milíciu.*“³⁵ Tieto politické strany sú v mnohom podobné leninistickým (komunistickým) stranám, predovšetkým, čo sa týka vnútornej organizácie zameranej na disciplínu, striktné podriadenie sa ideológii, programu, resp. vodcovi alebo v nízkej miere lojality voči demokratickému politickému systému či v snahách o revolučnú zmenu systému a celej spoločnosti. Avšak nie vo všetkom sa tieto strany podobajú. Ultranasionalistické

³² Pozri: Heywood, A. (2004): *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia.

³³ Cit. d. Gunther, R., Diamond, L., 2003:181.

³⁴ Etnicita (ethnicity) je charakterizovaná ako forma lojality k vlastnému od iných sa líšiacemu spoločenstvu, komunite, kultúre alebo územiu. Dáva ľuďom pocit spoločnej identity a inakosti voči majoritnému spoločenstvu alebo všeobecne okoliu. Pozri: Heywood, A.: (2004) *Politologie*. Eurolex Bohemia. Praha, s. 190; Glazer, N., Moynihan, D. (1975): *Etnicity: Theory and Experience*. Cambridge: Harvard University Press, MA.

³⁵ Cit. d. Gunther, R., Diamond, L., 2003:181.

strany, ku ktorým už tradične patria rôzne nacistické alebo fašistické strany³⁶, sa od leninistických strán líšia najmä v oblasti ideologického vymedzenia, ako aj samotného napĺňania politického a volebného programu, kde v prípade ultranacionalistických strán je stabilná ideologická determinácia strany, neraz konfrontovaná s osobnými záujmami alebo momentálnymi záujmami vodcu strany, ktorý je hlavným „motorom“ stranického úspechu a ostatné zložky pôsobiace v strane sa právajú výsostne servilne. Na základe tohto môžeme konštatovať, že ultranacionalistické strany sú vo väčšine prípadov ideologicky menej stabilné než leninistické a taktiež v spojitosti so silnou väzbou na vodcu aj menej životaschopné.

Poslednou skupinou sú tzv. *denominačné masové strany*³⁷, o ktorých „prvé zmienky máme už z konca 19. storočia, ale predsa obdobie ich najväčšieho rozmachu bolo až po II. svetovej vojne.“³⁸ Ide o politické strany, ktoré sa vo všeobecnosti označujú ako kresťansko-demokratické³⁹, a ktoré sa najvýraznejšie podieľali na obnove vojnou zničenej Európy. Aj keď, zaradenie kresťansko-demokratických stranických subjektov, najmä v konfrontácii s ich dnešnou voličskou podporou a členskou základňou, medzi masové politické strany je diskutabilné. Navzdory tomuto v rámci predloženej klasifikácie bolo autormi uvedených⁴⁰ niekoľko podporných argumentov zaradenia týchto strán medzi masové stranické subjekty: a.) početná základňa platiacich členov; b.) hierarchicky usporiadaná organizačná štruktúra, ktorá vytvára efektívne prepojenie medzi celoštátnou a regionálnymi zložkami strany; c.) účinná politická komunikácia s voličmi a sympatizantmi v podobe stranických novín, internetu a poprípade televízneho alebo rozhlasového vysielania; d.) v neposlednom rade úzka spätosť a spolupráca z rôznymi náboženskými a na prvý pohľad nepolitickými organizáciami, spolkami a komunitami, ku ktorým môžeme pripočítať aj niektoré z odborových organizácií.

Posledným typom strán v rámci kritéria ich masovej členskej základe v spojitosti s náboženstvom sú tzv. *fundamentalistické politické strany*, ktoré patria historicky

³⁶ Okrem týchto strán Gunther a Diamond vo svojej štúdií uvádzajú, ako príklad ultranacionalistickej strany aj „Chorvátsku demokratickú úniu (HDZ) Fraňa Tužmana a Stranu Ruskej národnej jednoty Alexandra Barkašova, ktoré oveľa jednoznačnejšie reprezentujú súčasné strany tohto typu.“ (Gunther, Diamond 2003:181)

³⁷ Autorom terminologického označenia tohto typu politických strán je Otto Kirchheimer (Gunther, Diamond 2003:182) Pozri: Kirchheimer, O. (1966): *The Transformation of the Western European Party Systems.*, in. La Palombara, J.; Weiner, M (eds.) *Political Parties and Political Development.* Princeton University Press, Princeton, NJ.

³⁸ Cit. d. Gunther, R., Diamond, L., 2003:182.

³⁹ Napriek tomu, že súčasné kresťansko-demokratické strany sa nie úplne hodia do nami prezentovanej definície náboženských strán (viď kapitola 2.4) Gunther s Diamondom ich uvádzajú ako jeden z typov náboženských strán a po určitej úprave ich definície je možno s nimi súhlasiť.

⁴⁰ Pozri: Gunther, R., Diamond, L. (2003): *Species of Political Parties. A New Typology.*, in *Party Politics 2/2003*, SAGE Publications, s. 182.

k najmladším subjektom a ich vznik a pôsobenie je úzko spojené s „renesanciou“⁴¹ náboženstva v politike. Rozdiel medzi denominačnými a fundamentalistickými náboženskými stranami autori vidia predovšetkým v miere ich snahy o upravenie súčasných vzťahov a pomerov v spoločnosti. Denominačné strany v tomto kontexte vyznievajú ako subjekty snažiace sa zachovávať ešte existujúcu tradíciu neraz aj v spolupráci s konfesiónálne odlišnými, ale programovo podobne založenými subjektmi. Na druhej strane fundamentalistické strany sa snažia nie len zachovať existujúci stav, ale v rovnakej miere aj prinavrútiť už dávno „prachom zašlé“ morálno-etické normy a formy spoločenského správania, ktoré sa vytratil ako dôsledok modernizácie spoločnosti a nástupom modernity⁴². Pri fundamentalistických stranách môžeme pozorovať aj jav, že ich parciálne ako aj dlhodobé ciele sú tak neraz označované „ako hraničiace s totalitou“⁴³, čoho dôkazom je aj ich členská základňa, ktorá je prevažne „hierarchická, nedemokratická a dokonca až absolutistická, kde členovia sú disciplinovaní a oddaní.“⁴⁴ Okrem tohto je pre fundamentalistické strany charakteristické odmietanie medzi náboženského dialógu a akejkolvek spolupráce medzi jednotlivými denomináciami. Dôvodom tohto je predovšetkým ich pra-hegemónny postoj tak v otázkach viery, ako aj vo svetských záležitostiach týkajúcich sa spravovania spoločnosti, realizácie vzťahov v medziach existujúceho straníckeho a politického systému, kde vystupujú striktne anti-systémovo.⁴⁵

Gunther-Diamondov model etnických strán

Približne v rovnakom období, kedy sa, v rámci straníckeho systému, formovali denominačné náboženské strany, sa objavuje ďalšia skupina strán, ktorá je taktiež súčasťou analyzovaného Gunther-Diamondovho modelu klasifikácie strán, a ktoré existujú pod súborným

⁴¹ „Renesancia“ náboženstva v politike = pojem spojený s Kepelovou teóriou postupnej „fundamentalizácie“ náboženstiev koncom 70. rokov 20. storočia, ktorá okrem iného mala vplyv aj na opätovné prebudenie záujmu veriacich ako aj náboženských autorít aktívne participovať na riadení vecí verejných. Pozri: Kepel, G.: (1996) *Boží pomsta*. ATLANTIS. Brno

⁴² Pozri: Huntington, S.P. (2001): *Střet civilizací*. Praha: RYBKA PUBLISHERS.

⁴³ Cit. d. Gunther, R., Diamond, L., 2003:183

⁴⁴ Tamtiež s. 183.

⁴⁵ Podobnosť a prepojenosť medzi fundamentalistickými a ultranacionalistickými stranami a ideologickými základmi oboch prístupov pozoroval Mark Jugensmeyer, ktorý v roku 1996 vypracoval štúdiu o hinduistickom nacionalizme v Indii analyzujúc predovšetkým politický program a prax Bharatiya Janata Party (BJP). Autor na základe analýz a pozorovania nárastu náboženského fundamentalizmu v krajine, ktorý sa prejavoval útokmi na moslimské náboženské inštitúcie, hľadá odpovede či sú náboženský fundamentalizmus a politické strany kreované na jeho báze nebezpečné pre demokratický politický systém. Pozri: Jugensmeyer, M.: (1996) *The Debate over Hindutva*, Religion, Academic Press Limited

pomenovaním **etnické strany**, keďže klasické stranícka typológia nepozná tento typ strán, prvým krokom, pred samotným začlenením do klasifikácie strán, musí byť presné vymedzenie a definovanie etnických strán.

Etnické politické strany, ako prezrádza aj samotný názov, sú primárne konštituované na báze príslušnosti k určitému etniku, etnickej skupine poprípade národu. V mnohom sú tak na prvý pohľad podobné nacionalistickým masovým politickým stranám. Z dvoch menovaných nacionalistických straníckych zoskupení však majú svojim pôsobením v rámci politického systému bližšie k *pluralitno-nacionalistickým stranám*. Avšak na rozdiel od masových strán, ktorých súčasťou sú aj tie vyššie uvedené, etnické stranícke subjekty majú niekoľko nezanedbateľných odlišností, na základe ktorých je možné tvrdiť, že v tomto prípade ide o úplne odlišné stranícke subjekty.⁴⁶ Rozdiely sú viditeľné vo viacerých oblastiach. Počnúc, napríklad menej rozsiahlou organizačnou štruktúrou (tak na úrovni celkového územného „pokrytia“, ako na úrovni možnosti početnosti potenciálnych členov/voličov), ktorá je z veľkej časti ovplyvnená menšinovým postavením daného etnika v spoločnosti, končiac absenciou snahy uvedených strán, jej politických elít, ale aj samotných výstupov straníckej činnosti, vrátane politických a volebných programov, osloviť čo možno najširšiu časť spoločnosti. Uvedená skupina strán sa primárne zameriava na záujmy „pokrvne“⁴⁷ spriazneného elektorátu. Odlišnosť oproti nacionalistickým stranám sa prejavuje aj v kontexte správania sa k majoritnému obyvateľstvu, resp. štátu, v rámci ktorého pôsobia. V tomto smere sa etnické strany na rozdiel od tých nacionalistických, reprezentujúcich v štáte žijúce národnostné menšiny a etnické skupiny, prezentujú menšou mierou aktivity v oblasti zameranej na prípadnú secesiu územia obývaného daným etnikom od existujúceho štátu. Taktiež sa v oveľa menšej miere snažia vydoberať si na území, ktoré obývajú, vyššie právomoci v oblasti rozhodovacej alebo správnej autonómie so zreteľom na dovtedajšie usporiadanie štátnej správy v krajine. „*Miesto toho, sú spokojné s existujúcim správno-politickým členením*

⁴⁶ Rozdiely sú samozrejme aj medzi definíciou národa a etnickej skupiny. Kým vo všeobecnosti sa národ, ako aj etnická skupina vymedzujú spoločnou príslušnosťou k určitej kultúre, náboženstvu, spoločnému jazyku a dejinám (predkom), odlišujú sa najmä v tom, že národy ako také, majú výrazne väčší subjektívny pocit vlastnej „výnimočnosti“, na základe ktorej sa považujú za zvláštne a od okolia nezávislé politické spoločenstvo. A tak majú oveľa výraznejšie politické ambície než etnické skupiny, ktoré nemajú v sebe „zakódovaný“ tak silný pocit politickej angažovanosti. Pozri: Gelner, E. (1993): *Národy a nacionalizmus*. Hříbal, Praha; Heywood, A. (2004): *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia, s. 127-146

⁴⁷ „Pokrvnosť“ je práve v prípade etník, resp. etnických skupín najdôležitejším charakteristickým znakom, keďže aj definícia etnickej skupiny je viazaná práve na určitú formu príbuznosti. „*Etnická skupina = skupina ľudí zdieľajúcich kultúrnu a historickú identitu, obvykle viazanú na vieru v spoločných predkov (spoločnú krv)*“ (Heywood 2004:448)

štátu, ktorá prináša dostatočné výhody pre ich partikulárne definovanú voličskú klientelu.“⁴⁸ S najväčšou pravdepodobnosťou to súvisí s menšou mierou záujmu o politickú angažovanosť, čo však nemusí vždy stopercentne platiť.

Na základe uvedených znakov a charakteristík je možné konštatovať, že etnické politické strany, tak ako ich predstavujú Gunther a Diamond, sa v určitých charakteristických aspektoch podobajú na *regionálne politické strany*. Deje sa tak napríklad v kontexte ich definície⁴⁹, alebo celkového pôsobenia a správania sa v rámci všeobecnej definície politických strán či ich angažovanosti v politickom systéme. Na druhej strane, je potrebné uvedomiť si to, že tieto dva typy strán nie možné chápať ako synonymá, tj. ako rovnaké typy strán, keďže aj medzi regionálnymi a etnickými stranami sa objavujú určité odlišnosti. Kým na jednej strane sa môže stať, že určité, predovšetkým, autochtónne žijúce etnikum obývajúc konkrétne región, ktoré sa rozhodne participovať na riadení vecí verejných, si vytvorí politickú stranu, ktorá sa zároveň vníma ako etnická ale aj regionálna, v opačnom prípade táto rovnica nie vždy platí. Keďže „*etnický moment akokoľvek rovnako dôležitý, nemá pre vymedzenie danej formácie ako regionálnej strany prakticky žiadny význam.*“⁵⁰ Aké sú teda etnické politické strany? Na základe čoho sa delia? Ako je možné zapracovať ich typológiu v rámci teoretického spracovania typológie náboženských politických strán?

Politické strany, ktoré sa primárne zameriavajú na vlastné etnikum, a ktoré označujeme súborným názvom *etnická strana*, majú v rámci svojho pôsobenia v systéme vyprofilované špecifické vzťahy s ostatnými politickými stranami ako aj výrazne individuálny spôsob presadzovania vlastných záujmov. Po prvé, sa to prejavuje v demograficky obmedzenej skupine voličstva, kde sa etnická politická strana usiluje osloviť len etnický (popríklad kultúrne alebo nábožensky) spriaznený elektorát⁵¹. Po druhé, v rámci volebného programu sa primárne sústreďia na splnenie požiadaviek vlastného etnika. Niekedy sa však programové body, môžu zhodovať s celospoločenskými požiadavkami, avšak táto zhoda je

⁴⁸ Cit. d. Gunther, R., Diamond, L., 2003:183

⁴⁹ Regionálne politické strany = „*formácie s regionálne ohraničenou voličskou základňou a mobilizačnými zdrojmi, reprezentujúce sub-štátne, regionálne spoločenstvá záujmov.*“ Pozri: Strmiska, M.: (1998) *Regionálne strany a stranické systémy*. CDK, Brno s. 11

⁵⁰ Lenč, J. (2003): *Perspektívy regionálnych strán v transformujúcich sa demokraciách*. In: Goňcová, M. (ed.): *Demokracie a Evropa v době globalizace*. Brno: Masarykova universita, s. 159.

⁵¹ Autori analyzovaného modelu v tomto smere prezentujú ako príklad tohto typu politických strán nigérijskú stranu Severský ľudový kongres (NPC), juhoafrickú stranu Zuluov Inkhata – Strana slobody (IFP), alebo v stredoeurópskom prostredí pôsobiacu rumunskú politickú stranu Demokratický zväz Maďarov v Rumunsku (UDMR); Pozri: Gunther, R., Diamond, L. (2003): *Species of Political Parties. A New Typology*. In: *Party Politics 2/2003*, SAGE Publications, s. 183.

skôr náhodná a zvyčajne len „maskuje skutočný čisto regionálny a etnický záujem“⁵² ich politickej činnosti. Podobne sa tak deja aj v prípadoch, keď sa tieto strany, v prospech realizácie určitých krátkodobých cieľov, utiekajú k niektorej z ideológií, alebo sa snažia do svojich radov získať potenciálnych kandidátov, ktorí, na prvý pohľad, nie sú súčasťou daného etnika (predovšetkým z dôvodu, že neobývajú geograficky ohraničené územie bežne vnímané, ako územie konkrétneho etnika), ale na druhej strane by mohli zvýšiť voličskú podporu strany a tým aj zvýšiť pravdepodobnosť väčšieho podielu na moci. Po tretie, tieto politické strany kladú striktný dôraz na zachovávanie partikulárneho zloženia voličskej, ale predovšetkým členskej základne strán. Na základe tohto požadujú najmä zachovávanie vymedzených hraníc medzi jednotlivými etnikami a v neposlednom rade aj jasne stanovenie (najmä v straníckych dokumentoch) vzťahu vlastného etnika k ostatným etnikám, ktoré existujú v rámci štátu, vrátane majoritnej populácie⁵³. Po štvrté, v oblasti kreovania politického programu strany akosi automaticky uprednostňujú záujmy nimi reprezentovanej komunity. Z tohto dôvodu väčšina týchto strán odmieta univerzálnosť, tak v oblasti programovej, ako aj reprezentatívnej a oveľa častejšie sa sústreďuje, na už spomenuté, presadzovanie regionálnych či etnicky determinovaných požiadaviek svojich voličov a členov. Po piate, politické strany etnického charakteru nemajú dostatočne prepracovanú organizačnú štruktúru a taktiež majú nedostatky v programovej oblasti, kde neraz absentuje širší (celospoločenský) rozmer a taktiež vízia toho, o čo budú presadzovať po prípadnom prevzatí moci. V rámci vnútrostraníckych väzieb sa zas objavuje podobné usporiadanie vzťahov, ako tomu bolo v prípade klientelistických straníckych subjektov. Keďže neraz tieto strany nemajú veľkú šancu získať podporu celej spoločnosti a tým aj vyšší podiel na moci, než im umožňuje ich voličská podpora determinovaná etnickou príslušnosťou, objavujú sa aj problémy so straníckou lojalitou. Nezriedka len vďaka rodinným, alebo klientelistickým väzbám sa darí udržať si aké také postavenie. Okrem tohto sa často utiekajú k získavaniu podpory za pomoci tradičnej symboliky, emotívnych odkazov na spoločnú minulosť a „rodinnú“ spätosť alebo aj vďaka charizmatickým vodcom.⁵⁴ „Na rozdiel od ostatných politických strán (vrátane nacionalistických strán), ktoré v rámci voličskej mobilizácie získajú podporu aj od iných zložiek spoločnosti než sú ich „vlastní členovia“, v prípade etnických strán nie sú všetky

⁵² Cit. d. Gunther, R., Diamond, L., 2003:183.

⁵³ Pozri: Kitschelt, H. (2001): *Divergent Path of Postcommunist Democracies.*, in. Diamond, L., Gunther, R. (eds): (2001) *Political Parties and Democracy*. London&Baltimore: John Hopkins University Press.

⁵⁴ Pozri: Ammeter, A. P., Douglas, C., Gardner, W. L., Hochwarter, W. A., Ferris, G. R. (2002): *Toward a political theory leadership.*, in *The Leadership Quarterly* 13, Pergamon, s. 751-796.

*použité mobilizačné prostriedky určené pre iné etnické skupiny, než pre tú, ktorú konkrétna strana reprezentuje.*⁵⁵

Jedným z nedostatkov, ktorý sa môže v niektorých prípadoch objaviť pri etnických stranách, či už ako výsledok v rovine mobilizácie voličskej základne, alebo v rovine preferovaných požiadaviek jej členov, je vysoká miera konfliktnosti týchto strán s ich okolím. Predovšetkým sa to prejavuje v oblasti vzťahov s inými straníckymi subjektmi primárne podobne etnicky založenými. Stáva sa to najmä v prípadoch, ak sa dostanú do vzájomného rozporu požiadavky dvoch, proti sebe stojacich etnických strán reprezentujúcich rôznorodé (obzvlášť nepriateľské) etnické skupiny, alebo v prípade ak jedno z etník, v multietnickom štáte považuje svoje postavenie za menejcenné, resp. z rôznych dôvodov má pocit nespravodlivosti (podiel na moci, nerovnomerné prerozdelenie financií a pod.). Autori ako príklad uvádzajú násilný medzietnický konflikt a následnú občiansku vojnu v Nigérii v období tzv. prvej republiky⁵⁶, ale v podobne sa môže javiť aj súčasná radikalizácia vzťahov medzi Flámami a Valónmi v Belgicku.

Druhým typom etnických strán je tzv. **kongresová strana**, ktorá vzniká ako „*koalícia, aliancia alebo federácia etnických strán alebo etnických politických hnutí, ktorá navonok vystupuje ako jednotná politická strana.*“⁵⁷ Pôvod týchto strán je v klasickej etnickej strane, resp. etnických stranách, ktoré sa rozhodnú spolupracovať, vzdajú sa individuálny záujmov a nad ne postaví záujem celospoločenský. Napriek tomu sa však väčšina týchto strán na miestnej úrovni, či v rámci pôsobenia v komunite jednej z etnických, či náboženských skupín prejavuje ako vyššie charakterizovaná etnická strana. Najvýraznejšie je to viditeľné v zachovávaní stranického klientelizmu, ktorý sa prejavuje najmä **vo vzťahu patrón** (politická strana, lokálna stranícka elita) **a klient** (volič, člen komunity). Na druhej strane je však viditeľná kvalitatívna zmena, ktorá sa odzrkadľuje hlavne na úrovni národného politického systému, kde sa tieto koalície etnických strán správajú diametrálne odlišne od toho, ako by vystupovali v prípade, keby pôsobili ako individuálne stranícke zoskupenia. Najvýznamnejšie zmeny môžeme pozorovať v nasledovných oblastiach. **Po prvé**, v oblasti volebného programu kongresových strán, v ktorom sa na základe politického konsenzu, jednotlivé etniká dobrovoľne vzdávajú niektorých svojich požiadaviek a to primárne z dôvodu naplnenia základného piliera existencie týchto strán, ktorým je zachovanie jednoty národa, jednoty štátu

⁵⁵ Cit. d. Gunther, R., Diamond, L., 2003:184.

⁵⁶ Pozri: Gunther, R., Diamond, L. (2003): *Species of Political Parties. A New Typology.*, in *Party Politics* 2/2003, SAGE Publications, s. 184.

⁵⁷ Cit. d. Gunther, R., Diamond, L., 2003:184.

(*national unity*). Všetky individuálne a parciálne záujmy etník ustupujú do úzadia najmä, ak ich prípadné presadenie, by malo negatívny dopad na spomínanú jednotu. **Po druhé**, tieto politické strany preferujú vo vzťahu k štátu, resp. k vláde (na rozdiel od čisto etnických strán) pozitívny vzťah, ktorý sa je založený na koexistencii týchto strán z daným štátom. Dôvodov, pre ktorý majú tieto strany „bližšie“ k štátu a jeho reprezentantom je niekoľko. Spomenieme však hlavne vzájomnú prospešnosť vzájomnej koexistencie, tak pre štát samotný, ako aj pre konkrétne stranícke subjekty, kde napriek občasným nedorozumeniam sa vždy na základe konsenzu obe strany dohodnú na spoločnom postupe a riešení problémových oblastí. Druhým dôvodom je fakt, že vo väčšine prípadov, predovšetkým v multietnicky zložených štátoch sú primárne tieto politické strany tzv. štátotvornými straníckymi subjektmi a na základe tohto pociťujú vysokú mieru zodpovednosti voči štátu napr. Kongresová strana v Indii v čase získania nezávislosti, alebo Africký národný kongres (ANC), ktorý nesie primárnu zodpovednosť za realizáciu transformácie a demokratizácie Juhoafrickej republiky. **Po tretie**, kongresové strany majú veľkú zodpovednosť za zachovanie systému *konsociačnej demokracie* v krajinách, kde tento systém vznikol, ako priamy dôsledok segmentácie spoločnosti, kde na zachovanie štátnej jednoty na jednej strane, ako aj zabezpečenia práv menšinových skupín tvoriacich časť spoločnosti, je potrebné vytvoriť špecifický politický systém. A práve v tomto systéme sa, ako najvýhodnejší stabilizátor jednoty štátu ukazuje prítomnosť kongresovej strany, ktorá dokáže aj v spolupráci s inými straníckymi subjektmi utužiť vzájomný rešpekt a bezpečnosť. Kongresová strana, ktorej existencia je postavená na konsenze, sa následne po voľbách ukazuje ako najvhodnejšia pre zostavenie a udržanie koalície vlády, ktorá je jedným zo „symbolov“ práve konsociačnej demokracie.

Ako je možné zapracovať typológiu *etnických strán* do typológie **náboženských politických strán**? Z viacerých príkladov je možné konštatovať, že tento typ strán, okrem segmentácie na báze etnickej odlišnosti, počíta aj s prítomnosťou náboženstva, ako špecifického atribútu vo vymedzení etnickej skupiny. A práve na základe tohto je logické, že po dvoch zmenách hlavne v terminologickom ohraničení je akceptovateľné v klasifikácii náboženských strán aplikovať aj teoretické východiská Gunther-Diamondovho modelu etnických strán.

Po prvé, je potrebné upraviť súborné pomenovanie celej skupiny politických strán tak, aby sa dosiahlo presnejšie determinovanie daného typu politických strán v celkovej koncepcii spracovania klasifikácie náboženských strán. Napriek tomu, že uvedené vymedzenie skupiny

subjektov, reprezentujúcich požiadavky etník a etnických skupín je založené predovšetkým na väzbách kultúrnej a historickej identity, významné miesto vo vzájomnej diferenciacii etník má v nezanedbateľnej miere aj náboženská príslušnosť komunit. A tak spojením pôvodného pomenovania etnických strán spolu s posilnením významu náboženstva, ako dôležitého integračného prvku, ktorý determinuje príslušnosť k etnickej skupine sa dosiahne oveľa presnejšie terminologické vyjadrenie toho, čo v skutočnosti politické subjekty etnicko-náboženského charakteru reprezentujú v rámci klasifikácie náboženských politických strán. Na základe uvedeného je akceptovateľnejším nové pomenovanie celej skupiny strán, ktoré znie *etnicko-náboženské politické strany*.

Po druhé, po uvedenej terminologickej zmene skupiny strán je potrebné pristúpiť aj k čiastočnej obmene pomenovania prvej z kategórii etnicko-náboženských strán. Dôvody tohto kroku sú motivované posilnením významu náboženského aspektu determinácie strán čiastočne aj na úkor ostatných charakterových znakov etnickej skupiny. Keďže v kontexte kreovania etnicko-náboženských strán hrá úloha konfesionálnej profilácie etnika, ako aj samotných politických strán významnú úlohu, a taktiež, že prípadný (v podstate bežný) nezáujem uvedeného typu strán bližšie spolupracovať s ostatnými subjektmi stranického systému je v podstatnej miere výsledkom prirodzených (skôr tradičných) medzináboženských animozít. A tak pri zachovaní Gunther-Diamondových charakteristických znakov etnických strán, doplnených o spomenutý aspekt dôležitosti konfesionálnej vyhranosti, je na mieste preformulovať označenie týchto strán na *etnicko-konfesionálne strany*.

Gunther-Diamondov model volebné politických strán

Doposiaľ sa záujem o analytický rozbor definície a rozsahu pôsobenia strán sústredil na tie subjekty, ktoré sa v oblasti straníckej mobilizácie primárne orientovali na zabezpečenie čo najpočetnejšej členskej (a následne od nej vyplývajúcej) voličskej základne, v prípade nasledujúceho typu strán sa opätovne, ako v prípade *elitárskych strán*, vrátíme medzi tzv. „chudé“ politické strany. „Chudé“ v zmysle početnosti členskej základne, resp. vybudovanej straníckej organizácie a jej personálnom zastúpení a geografickej pôsobnosti. Tieto politické subjekty sa, na rozdiel od masových strán a čiastočne aj strán etnických, nesústredujú na oblasť neustáleho posilňovania členskej základne – piliera budúceho volebného úspechu. Na rozdiel od tohto sa, v prvom rade, zameriavajú na oblasť samotných volieb. Svoju aktivitu,

ktorá je v medzivolebnom období v podstate minimálna, sústreďujú práve na obdobie, ktoré úzko súvisí s volebným procesom. Z tohto dôvodu sú v politológii už od osemdesiatych rokov minulého storočia tieto strany označované ako **volebné politické strany** (*electoralist parties*).

Angelo **Panebianco** vypracoval model tzv. *volebno-profesionálnej strany* (*electoral-professional party*), obdobného typu politických strán, ktorý po menšej úprave je možné akceptovať (dôkazom je práve Gunther-Diamondova klasifikácia) aj ako charakteristiku **volebných politických strán**. Panebianco sa domnieva, že v ním definovaných **stranách**:

- a) „zohrávajú kľúčovú úlohu profesionáli v oblasti voličských mobilizácií (technik);
- b) sú oslabené vertikálne väzby sociálnych skupín a širší dôraz sa kladie na "názory voličov";
- c) je dôraz postavený na prezentácií reprezentantov a lídrov;
- d) je financovanie zabezpečené prostredníctvom záujmových skupín a verejných prostriedkov (nespoliehajú sa teda len na členské príspevky ako masové strany);
- e) je dôraz kladený na oblasť sporných otázok tj. prezentovania vlastnej schopnosti ich riešiť a výber volebného lídra.“⁵⁸

V podobných reláciách uvažujú aj Gunther s Diamondom, ktorí konštatujú, že tieto politické strany fakticky „ožívajú“ až v čase volebných kampaní. Vtedy sa snažia pripraviť najpríťažlivejší program, s ktorým by boli schopné osloviť najväčší počet potenciálnych voličov. Avšak nie vždy je volebný program prioritou týchto strán. Často sú oveľa dôležitejšie správne zvolené volebné techniky, volebný marketing alebo výber volebného lídra, schopného osloviť dostatočný počet voličov. Je viac než jasné, že volebné strany nie je možné vnímať ako jeden typ, aj keď sa tak niekedy prejavujú, alebo sa o to snažia. Práve naopak ako predznamenal krátke odbočenie k Panebiancovej definícii *volebno-profesionálnej strany*, alebo analytické práce Davida Farrella⁵⁹ v oblasti volebných kampaní. Konkrétne Gunther-Diamondov model uvažuje o troch typoch *volebných strán*, z ktorých „dve majú nedostatočne silné ideologické respektíve programové väzby, zatiaľ čo jedna z nich sa snaží posilniť práve

⁵⁸ Panebianco, A. (1988): *Political Parties: Organization and Power*. Cambridge University Press, Cambridge and New York, s. 264.

⁵⁹ Pozri: Farrell, D. M., Webb, P. (2000): *Political Parties as Campaign Organizations*, in: Dalton, R. J., Wattenberg, M. P. (eds): *Parties Without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford University Press, Oxford; Farrell, D. M.: (2001) *Electoral Systems: A Comparative Introduction*. London: Palgrave,.

oblasť prípravy programu; a taktiež dve z nich sú zreteľne pluralistické zatiaľ čo tretia má skôr hegemonistické ambície.“⁶⁰

Prvým a taktiež najstarším typom, ktorý zaradili medzi volebné strany je tzv. **catch-all strana**. Termín *catch-all strana* (*catch-all party*) ako prvý zaviedol Otto **Kirchheimer**⁶¹ a použil ho pre označenie politických subjektov, ktoré sa v rámci svojej činnosti, predovšetkým v období volieb, primárne sústreďujú na zisk, čo najväčšieho počtu voličských hlasov. *Catch-all strany* sa v čase formulovania základných definícií analýz pôsobenia a vplyvu na politický systém javili, ako niečo nové, niečo, čo doposiaľ nebolo možné definovať na základe dovtedy známych poznatkov v oblasti teórií politických strán (Weber, Neumann, Duverger). Aj toto je jedným z dôvodov, že presná definícia týchto strán nie je doposiaľ jasne stanovená, resp. ako uvádzajú aj Gunther s Diamondom je neraz oveľa jednoduchšie v rámci popisu týchto strán uvádzať „čo to nie je, než čo to je.“⁶² Z tohto dôvodu aj Kirchheimer, keď vypracovával koncept *catch-all strany* primárne sa sústredil na obojstrannú komparáciu *catch-all strán* s tzv. *masovými stranami*⁶³ a na základe tohto porovnávania stanovil niekoľko poznávacích znakov, ktoré dnes slúžia ako pomôcky pre zodpovedanie toho: Čo je *catch-all strana*?. K **poznávacím znakom** *catch-all strán*, ktoré sa neskôr stali súčasťou aj modernejších spracovaní danej problematiky, **patrí**:

- a.) slabá organizačná štruktúra strán;
- b.) nezáujem rozširovanie členskej základne tak na úrovni personálnej ako aj geografickej;
- c.) povrchná a v podstate neurčitá ideológia a ideologická determinácia straníckych dokumentov, primárne volebných programov;
- d.) vysoká miera plurality a tolerance voči ostatným aktérom politického systému;

⁶⁰ Cit. d. Gunther, R., Diamond, L., 2003:185.

⁶¹ Pozri: Kirchheimer, O. (1966): *The Transformation of the Western European Party Systems.*, in. La Palombara, J.; Weiner, M (eds.) *Political Parties and Political Development*. Princeton University Press, Princeton, NJ

⁶² Cit. d. Gunther, R., Diamond, L., 2003:186.

⁶³ Podobne postupoval aj jeden z nasledovníkov O. Kirchheimera, keďže aj *Ruud Koole* sa v rámci príprav definície „*modernej kádrovej strany*“ zaoberal problematikou *catch-all strán* a ich definíciu pripravil na základe vzájomnej komparácie existujúcich strán v rámci holandského straníckeho systému. Podobne ako Kirchheimer operuje s termínmi nízka organizovanosť, techniky volebnej kampane a pod., ktoré však rozširuje aj o aktuálne výdobytky masových médií. Pozri: Koole, R. (1994): *The Vulnerability of the Modern Cadre Party in the Netherlands.*, in Katz, R. S., Mair, P. (eds): *How Parties Organize: Change and Adaptation in Party Organization in Western Democracies*. London: SAGE Publication.

e.) posilnenie významu výberu straníckych/volebných lídrov ako aj ostatných kandidátov, ktorí reprezentujú stranu vo voľbách.⁶⁴

Napriek tomu, že dôvod existencie týchto strán je rovnaký, ako pri predchádzajúcich straníckych subjektoch, keďže všetky politické strany, ako uvádzajú aj dostupné definície, sa vo svojej činnosti zameriavajú na zisk a udržanie politickej moci, spôsoby ako sa k nej dopracovať, sú výrazne odlišné. Primárnym cieľom činnosti catch-all strán je získanie maximálneho počtu možných volebných hlasov, ktoré následne zabezpečí volebné víťazstvo a tým aj podiel na moci. Preto sa strany viac než na ideologicko-organizačnú rovinu zameriavajú na volebné stratégie, výber akceptovateľných reprezentantov, vrátane lídra a v neposlednom rade aj „príťažlivého“ volebného programu. Príkladom strán, ktoré je možné označovať ako catch-all sú nemecká Kresťansko-sociálna únia (CSU, na jej príklade vpracoval svoju definíciu catch-all strán O. Kirchheimer), obe dominantné americké politické strany tj. Republikánska a Demokratická strana, Labouristická strana v Británii, alebo niektoré post-socialistické strany v Španielsku, Maďarsku alebo na Taiwane.⁶⁵

V poradí druhým typom volebných strán sú subjekty, na prvý pohľad, podobnej charakteristiky ako catch-all.⁶⁶ Týmto subjektom je tzv. *programová strana* (*programmatic party*). Obdobne ako to bolo spomínané v prípade catch-all strany aj programová strana je „modernou, pluralitnou/tolerantnou, striedmo organizovanou politickou stranou, ktorej hlavná funkcia je zameraná na administráciu volebných kampaní, ktorú sa usilujú postaviť najmä na príťažlivosti svojich kandidátov.“⁶⁷ Okrem tohto sa, v zmysle istej podobnosti s masovými stranami, sústreďujú ešte na ďalšie tri oblasti svojho pôsobenia v rámci systému.

Po prvé, je to v oblasti jasnej determinácie vlastnej ideologickej a programovej agendy, čo je v podstate v rozpore s tým, ako pri charakteristike catch-all strán a ich postoja k ideológii. Na základe uvedeného môžeme konštatovať, že ideovo-programová vyhranenosť sa následne najvýraznejšie prejavuje v oblasti volebnej kampane, ktorá je zameraná hlavne na

⁶⁴ Pozri: Koole, R. (1996): Cadre, Chatch-All or Cartel? Comment on the Notion of the Cartel Party. In: Party Politics 4/1996, SAGE Publications, s. 507-523; Katz, R., Mair, P. (1996): Cadre, Catch-All or Cartel? Party Politics 4/1996 SAGE Publications, s. 525-534; Gunther, R., Diamond, L. (2003): *Species of Political Parties. A New Typology.*, in *Party Politics* 2/2003, SAGE Publications, s. 185-187.

⁶⁵ Pozri: Gunther, R., Diamond, L. (2003): *Species of Political Parties. A New Typology.*, in *Party Politics* 2/2003, SAGE Publications, s. 186

⁶⁶ Pozri: Wolinetz, S. B. (2002): *Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies*, in: Gunther, R., Ramón-Montero, J., Linz, J. J. (eds.): *Political Parties. Old Concepts and New Challenges.*, Oxford University Press, Oxford.

⁶⁷ Cit. d. Gunther, R., Diamond, L., 2003:187.

prezentáciu programových východísk pôsobenia uvedenej politickej strany. Okrem tohto volebný program nie je len kľúčom k úspechu (alebo prípadného neúspechu), ale oveľa viac ovplyvňuje pôsobenie strany v oblasti legislatívy a tiež má vplyv na tvorbu koalícií, resp. exekutív. Ďalším charakteristickým znakom, ktorý čiastočne odlišuje programové strany od catch-all strán je ich miera sugescie na voličov. Kvôli ich ideovo-programovej vyhranenosti je „manévrovací priestor“ obmedzený, aj keď fakt, že tieto strany vo väčšine prípadov pôsobia vo väčšinovom volebnom systéme⁶⁸ tj. straníckom systéme s obmedzeným počtom strán (bipartizmus) im predsa len do určitej miery rozširuje oblasť pôsobnosti, než by tomu bolo v proporcionálnom volebnom systéme.

Po druhé, programové strany sa usilujú získať priamu kontrolu nad exekutívou (alebo získať minimálne dostatočne silné zastúpenie). Činia tak na základe záujmu spravovať spoločnosť presne v duchu ich ideologického zamerania. A tak za pomoci jasne stanovených ideologicko-programových východísk, premietnutých do „atraktívneho“ volebného programu, sa snažia osloviť, čo možno najväčší počet potenciálnych voličov bez toho, že by boli nútení rozširovať členskú základňu.

Po tretie, sa oblasť pôsobenia zameriava na sociálnu bázu straníckeho elektorátu. V tomto smere existuje určitá dichotómia, ktorú v najväčšej miere ovplyvňuje opätovne, ako v bode jedna, volebný systém. Kým v prípade väčšinového systému je sociálna báza voličstva veľmi široká a ideologická vyhranenosť programových strán nie tak výrazná, v prípade pomerného volebného systému sú strany nútené zreteľne sa ideologicky ako aj programovo vymedziť, čo podstatne obmedzuje budúce možnosti v oblasti kvantitatívneho nárastu elektorátu. Z tohto dôvodu sa spájajú s rôznymi subjektmi občianskej spoločnosti a taktiež sú nútené v období volieb aktívne mobilizovať predovšetkým vlastné jadro voličskej základne a na základe nimi sformulovaných požiadaviek osloviť prostredníctvom programu aj ostatné zložky spoločnosti. Príkladom takýchto strán sú „v *Českej republike Občianska demokratická strana (ODS) Václava Klauza, Komunistická strana Čiech a Moravy (KSČM), Česká strana sociálno-demokratická (ČSSD), Demokratická únia v Poľsku, alebo Maďarská socialistická strana (MSZP) a Občianska demokratická strana – Mladí demokrati (Fidesz-MPSz)*“⁶⁹

⁶⁸ V tomto smere autori ako príklad systémov uvádzajú Veľkú Britániu, USA a Mexiko. V rámci konkrétneho pôsobenia strán ide o Konzervatívnu stranu počas vlády M. Thatcherovej, Republikánsku stranu v 80. rokoch 20. storočia a Partido Acción Nacional v Mexiku. Pozri: Gunther, R., Diamond, L.: (2003) *Species of Political Parties. A New Typology.*, in *Party Politics 2/2003*, SAGE Publications, s. 187.

⁶⁹ Cit. d. Gunther, R., Diamond, L., 2003:187.

Posledným typom volebných strán sú *osobnostné politické strany*, ktoré patria vývojovo medzi najmladšie z uvedenej skupiny strán⁷⁰, a ktoré sa vyznačujú z pomedzi všetkých volebných strán najväčšou mierou „hegemonistických ambícií“. Podstatou existencie týchto strán je otázka zabezpečenia si volebného úspechu, o ktorý sa, na rozdiel od catch-all strán, neusilujú na základe všeobecnej akceptácie svojej politiky a ani sa nesnažia ako programové strany zaujať svojou ideologickou profiláciou poprípade kvalitne pripraveným volebným programom. Oproti menovaným tieto politické subjekty chcú získať úspech vo voľbách za pomoci silného a najmä charizmatického volebného lídra. V tomto sa, spolu s pretrvávajúcimi klientelistickými väzbami, ktoré sú prítomné aj v jej oslabenej organizačnej štruktúre, ale hlavne vo vzťahu k voličom, nápadne podobajú na *elitárske strany*, avšak na rozdiel od nich sa vo svojej činnosti neopierajú o tradičné a ani o miestne osobnosti (elity). Dôraz sa kladie predovšetkým na charizmu⁷¹, resp. schopnosť lídra „priniest“ pre stranu najväčšiu voličskú podporu. Takže kým v prípade elitárskych strán sa osobnosti spájajú do politickej strany, v prípade osobnostných strán je zvyčajne postup odlišný. Strana nevzniká, alebo sa nevyprofiluje ako súbor rovnocenných parterov, ale väčšinou vzniká ako podporný tím okolo charizmatického vodcu. Z tohto dôvodu sa aj celková profilácia strany a taktiež programové dokumenty alebo volebné stratégie prispôsobujú danému volebnému a straníckemu lídrovi a to všetko za účelom naplnenia cieľa, ktorým je víťazstvo vo voľbách. Programová kontinuita, politická vízia alebo stabilný a predpovedateľný ekonomicko-politický vývoj sú odsúvané do úzadia a striktne závislé na momentálnej vôli a rozhodnutiach vodcu. V dvadsiatom storočí sa objavilo množstvo politických lídrov, ktorí buď vytvorili okolo svojej osobnosti tento typ politickej strany napr. Silvio *Berlusconi* (*Forza Italia*) alebo sa v rámci existujúcej strany postupne presadili a na čas, práve vďaka svojej výnimočnej charizme, ovplyvňovali činnosť a smerovanie strany v oveľa väčšej miere než ich predchodcovia, než ideologické alebo programové zameranie strany. Príkladom sú dve výnimočné ženy Indira *Ghándiová* (Kongresová strana) alebo Benazír *Bhutová* (Pakistanská

⁷⁰ Pozri: Ignazi, P. (1996): *The Crisis the Parties and the Rise of New Political Parties*. In: Party Politics 4/1996 SAGE Publications, s. 552.

⁷¹ Charizma – osobnostné kúzlo; schopnosť prebúdzat' v ostatných ľuďoch (voličoch) lojalitu, závislosť alebo oddanosť; alebo schopnosť zaistiť si vodcovské postavenie hlavne psychologickým ovládaním iných; k posilneniu charizmy vodcu sa neraz používajú aj mnohé psychologické a masovokomunikačné techniky, primárne propaganda. Problematike definície a klasifikácie pojmu charizma v politike sa ako prvý venoval Max Weber, ktorý rozlišoval: a) individuálnu charizmu (jednotlivca, vodcu); b) charizmu úradu (funkcie, postavenia). Pozri: Heywood, A. (2004): *Politologie*. Eurolex Bohemia. Praha, s. 234, 366 a 445; Weber, M. (1998): *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: OIKOYMENH.

ľudová strana) a mnohí iní.⁷² V neposlednom rade je nutné spomenúť, že neraz sme boli svedkami toho, že pôvodne pluralitné a tolerantné strany sa práve na základe posilnenia vnútrostraníckeho vplyvu a neskôr aj vplyvu v rámci politického systému charismatických lídrov (vodcov), transformovali na strany pre-hegemónneho až autoritatívneho/totalitného charakteru. V tomto smere je výraznejším príkladom „*pre-hegemónneho správania peruánsky Fujimori a venezuelský Chávez*“.⁷³

V kontexte úsilia aplikovať Gunther-Diamondov model klasifikácie „všeobecných“ politických strán pre potreby politických subjektov kreovaných na konfesiónalnom princípe, možno konštatovať, že v prípade **volebných strán** je vhodné prevziať rozdelenie strán na *catch-all strany*, *programové strany* a *osobnostné strany* v takej podobe, ako ju predstavili obaja autori. Dôvody tohto postupu je možné vidieť predovšetkým v univerzálnosti definícií týchto strán. Nemenej dôležitým faktorom je aj odosobnenie sa od ideologicko-programovej determinácie, ktorá bola súčasťou klasifikácie masových strán, keďže náboženské strany sú sami o sebe ideologicky vyprofilované. Inak sa neobjavili žiadne iné „kozmetické“ nedostatky, ktoré by si vyžadovali terminologickú korekciu definície a pôsobnosti niektorého zo spomínaných typov politických strán. V kontexte náboženských politických strán tak uvažujeme v prípade straníckych subjektov, ktoré sa vo svojej činnosti prednostne sústreďujú na obdobie volieb a volebných kampaní a to často na úkor ideologicko-programovej profilácie či budovania stabilne pôsobiacej straníckej organizácie o týchto druhoch strán:

- a) **náboženské catch-all strany** – zamerané na prezentovanie univerzálne akceptovateľného volebného programu, ktorý osloví potenciálnych voličov bez ohľadu ich konfesiónalnej príslušnosti;
- b) **náboženské programové strany** – zamerané na oslovenie voličov na základe jasne formulovanej konfesiónalnej príslušnosti a na základe nej konštituovanom volebnom programe a prezentovanej volebnej kampani, ktoré sú v prvom rade akceptovateľné členmi danej náboženskej komunity a až sekundárne stúpenkami iných konfesíí;
- c) **náboženské osobnostné strany** – ktoré svoj prípadný volebný úspech postavili na prezentácii („angažovaní“) silného volebného lídra, ktorý je schopný na základe

⁷² Pozri: Gunther, R., Diamond, L. (2003): *Species of Political Parties. A New Typology..* In *Party Politics* 2/2003, SAGE Publications, s. 188.

⁷³ Cit. d. Gunther, R., Diamond, L., 2003:188.

svojej charizmy osloviť čo najväčší počet veriacich/voličov; odbornosť v oblasti teologických znalostí konkrétneho náboženstva, však nie je podmienkou, keďže neraz sa ukázalo⁷⁴, že charizma je dôležitejším aspektom zabezpečenia si lojality a oddaného nasledovania, než akékoľvek znalosti.

Gunther-Diamondov model politických strán označovaných hnutie/strana

Poslednou skupinou politických strán v Gunther-Diamondovej klasifikácii je zoskupenie strán, ktoré autori definovali ako „*stranícke organizácie, ktoré sa nachádzajú v pojmovom priestore niekde medzi 'stranou' a 'hnutím'*“.⁷⁵ K charakteristickým znakom týchto straníckych subjektov, ktoré autori na základe uvedenej definície nazvali **hnutie/strana strany** (*movement parties*), patrí aktívna participácia na politickom živote, konkrétne ako člen zákonodarnej alebo výkonnej moci, či už na celoštátnej alebo aspoň regionálnej úrovni. V tomto smere autori uvádzajú, ako príklad takýchto strán nemecké Spojenectvo 90/Zelení (Bündnis 90/Die Grünen) a rakúsku Stranu Slobodných (FPÖ).⁷⁶ Medzi najčastejšie sa objavujúce strany v rámci tejto kategórie možno zaradiť nasledovné subjekty:

- a) ľavicovo-libertariánske strany/hnutia;
- b) post-industriálna extrémna pravica.

Ľavicovo-libertariánske hnutia/strany tvoria prvú skupinu politických subjektov tejto kategórie. Toto pomenovanie po prvýkrát prezentoval koncom osemdesiatych rokov 20. storočia Herbert **Kitchelt**. Ich definíciu vymedzil najmä v kontraste charakteristických znakov „všeobecných“ strán tj. tých, ktoré sa v systéme prezentujú ako:

- a) „strany realizujúce svoju činnosť s primárnym záujmom získať politickú moc s možnosťou aktívne zasahovať exekutívy alebo legislatívy;
- b) strany s vybudovanou profesionálnou organizačnou štruktúrou;

⁷⁴ Príklad tohto je zakladateľ fundamentalistického hnutia (politickej strany) Muslimské bratstvo (*al-Ichwán al-Muslimín*), ktorého zakladateľom v roku 1928 bol laik Hassan al-Banna a pod. Pozri: Mendel, M.: (1994) *Islámska výzva*. Brno: Atlantis, s. 98-177.

⁷⁵ Cit. d. Gunther, R., Diamond, L., 2003:188.

⁷⁶ Pozri: Gunther, R., Diamond, L. (2003): *Species of Political Parties. A New Typology.*, in *Party Politics 2/2003*, SAGE Publications, s. 188.

- c) strany sústreďujúce svoju pozornosť predovšetkým na splnenie ekonomických požiadaviek svojich členov, sympatizantov a voličov a rôznych ekonomických záujmových skupín (napr. odbory apod.).“⁷⁷

Na druhej strane ním determinovaná skupina subjektov sa v systéme prezentuje presne opačne. Ako väčšina organizácií, ktoré vznikajú na platforme post-materializmu aj ľavicovo-libertariánske stranícke organizácie, vo svojom správaní, ale aj vystupovaní kladú do popredia odmietavý postoj ku všetkým tradične liberálnym postojom primárne v oblasti ekonomiky, kde ekonomické výhody jednotlivcov oslabujú spoločnosť. Na základe tohto sa usilujú posilniť, resp. prinavrátiť význam sociálnej solidarity v moderných liberálnodemokratických spoločnostiach. Okrem tohto je charakteristickým znakom tohto typu politických strán absencia straníckej hierarchie, ktorá centrálnie riadi činnosť politickej strany. V prípade týchto subjektov sa vo významnej miere prejavuje nízka stranícka lojalita a nezriedka sa v strane objavuje aj priame „pohrdanie“ vedením politickej strany, alebo sa objavuje konanie niektorých členov týchto politických strán, ktoré je neraz v rozpore s oficiálnou straníckou politikou.

Druhú kategóriu tvoria politické strany, ktorým názov prepožičal Piero **Ignazi**⁷⁸, a ktoré reflektujú negatívny postoj k vývoju post-industriálnej spoločnosti. Tieto strany sa však v oblasti ideologicko-programovej profilácie výrazne odlišujú od vyššie menovaných. Ich doménou je oblasť extrémnej pravice, ktorú reprezentujú rôzne nacionalistické, neofašistické, xenofóbne alebo šovinistické zoskupenia. Strany *post-industriálnej extrémnej pravice*, ako ich Ignazi nazval, sa podobne ako vyššie menované negatívne stavajú voči súčasnej post-modernej spoločnosti, avšak kým, ľavicoví-libertariáni vyčítajú nezáujem o aspekt sociálnej solidarity a spravodlivosti, predstavitelia extrémnej pravice smerujú kritiku spoločnosti predovšetkým do oblasti spoločenskej atomizácie, ktorá je dôsledkom nezájmu štátnych inštitúcií venovať pozornosť ochrane tradícií, vlastnej identity a v neposlednom rade bezpečnosti, ktoré najviac ohrozuje globalizácia, multikulturalizmus a prílišná „otvorenosť“. Čo sa týka organizačnej zložky týchto strán je v úplnom rozpore s ľavicovo-libertariánskymi subjektmi. V ich prípade svojim spôsobom „neexistovala žiadna“ organizovanosť, avšak pri extrémne pravicových stranách je viditeľná podobnosť s osobnostnými stranami volebného typu, keďže je v nich v dominantnom postavení, voči ostatným straníckym štruktúram,

⁷⁷ Kitschelt, H. (1989): *The Logics of Party Formation*. Cornell University Press, Ithaca, NY, s. 62.

⁷⁸ Pozri: Ignazi, P. (1996): *The Crisis the Parties and the Rise of New Political Parties*. In: Party Politics 4/1996 SAGE Publications, s. 549-566.

predseda, resp. stranický líder. Na základe tohto sa objavuje aj ich požiadavka po silnom štáte, posilňovaní vnútornej aj zahraničnej bezpečnosti, odmietaní rozsiahlej sociálnej siete, ktorá láka do krajiny migrantov a v niektorých prípadoch aj sekularizácie spoločnosti, keďže náboženská identita je v niektorých spoločnostiach jedným z dôležitých zjednocovacích prvkov.

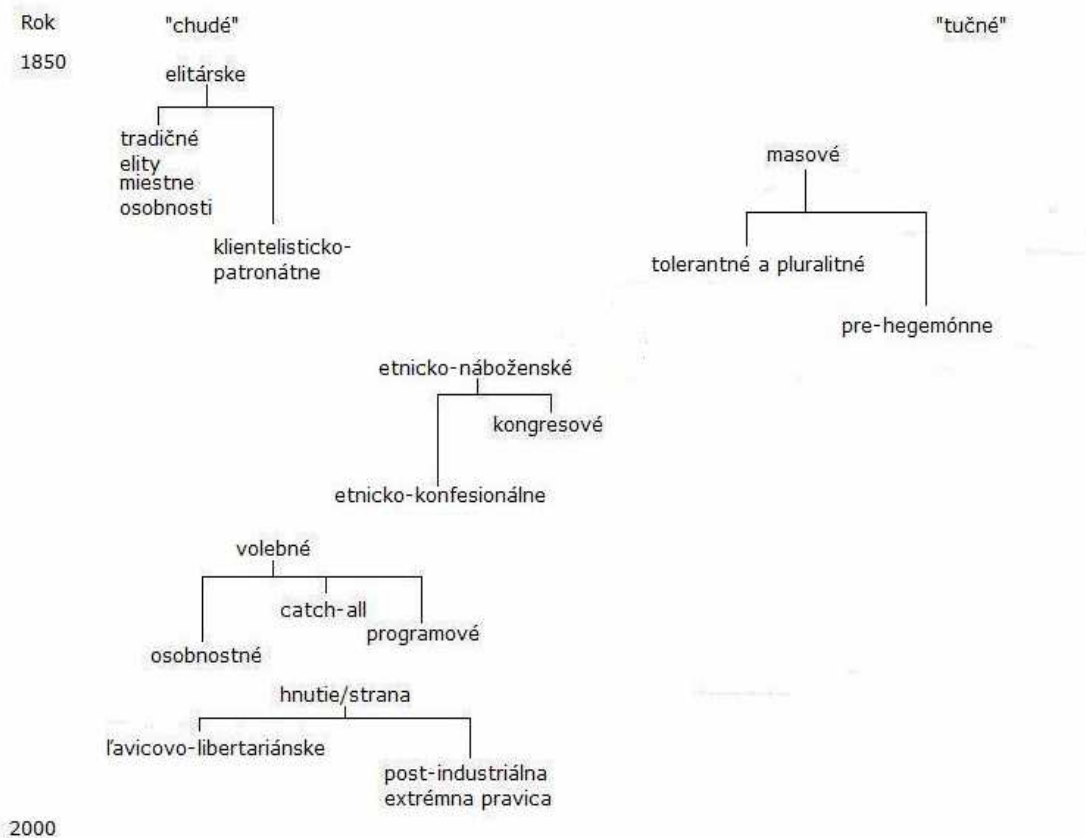
V prípade snáh zapracovať tento typ strán do klasifikácie **náboženských politických strán**, je možné konštatovať, že uvedená definícia skupiny strán, tj. *hnutie/strana strany*, ktoré tak reprezentujú rôzne stranícke zoskupenia tak na pomedzí medzi klasickou politickou stranou a politickým hnutím je aplikovateľná aj pre potreby klasifikácie teoretického výskumu náboženských politických strán. Podobné závery môžeme vyčítať aj v kategóriách, ktoré vypracovali Kitschelt a Ignazi (*ľavicovo-libertariánske strany a strany post-industriálnej extrémnej pravice*). Nábožensky orientované strany/hnutia, na jednej strane, preferujú libertariánsku formu organizácie spolu so silným akcentom na posilnenie vnútro spoločenskej solidarity s ekonomicky alebo inak znevýhodnenej (handicapovanej) časti spoločnosti. Avšak podobne ako pri všeobecne platnej klasifikácii strán aj v tomto prípade sa objavujú strany, ktoré dávajú prednosť vodcovskému riadeniu strany s pevnou hierarchiou a disciplínou, ktorých primárnym cieľom je zabránenie atomizácie spoločnosti ako celku a jej ochrana pred zhubnými vplyvmi sekularizácie, globalizácie a straty vlastnej náboženskej identity pod ťarchou multináboženskej a multikultúrnej rozmanitosti.

Typológia náboženských strán (zhrnutie)

V úvode štúdie bolo konštatované, že jej cieľom je nájsť vhodný model pre skúmanú rodinu⁷⁹ politických strán, reprezentovanú náboženskými politickými stranami. V období aktívneho výskumu v tejto sfére politickej vedy sa objavilo množstvo pokusov predložiť univerzálnu typológiu strán, ale aj nemalé množstvo špecificky zameraných klasifikácií. Gunther-Diamondov model sa svojou komplexnosťou a celkovým spracovaním v konečnom dôsledku ukázal ako najvhodnejší pre vypracovanie typológie náboženských politických strán.

⁷⁹ Stranícke rodiny – termín vyjadrujúci predovšetkým programovú alebo ideologickú príbuznosť politických strán, ktorá vzniká na základe: a) *pôvodu strán* – podobnosť historicko-politických súvislostí vzniku strán; b) *ideovo-programového profilu* – čo je prípad aj nami skúmaného typu politických strán. Pozri: Strmiska, M. a kol.: (2005) *Politické strany moderní Evropy*. Portál, Praha s. 30-31

Klasifikácie náboženských politických strán podľa upraveného Gunther-Diamondovho modelu

Zdroj: Na základe Gunther-Diamondovho modelu klasifikácie strán (2003) pozmenil a pre potreby typológie náboženských politických strán spracoval Lenč (2007).

V kontexte záverov jednotlivých analýz skupín politických strán, tak ako ich vo svojom zobrazení prezentovali autori typológie⁸⁰ (viď schéma č. 1) sú **náboženské politické strany** rozdelené do piatich kategórií, zachovávajúc tak do veľkej miery pôvodné rozdelenie autorov na strany:

- a) elitárske;
- b) masové;
- c) etnicko-náboženské;
- d) volebné;
- e) politické subjekty strany/hnutia.

Jedinou zmenou oproti originálnej štruktúre klasifikácie strán je rozšírenie pôsobností etnických strán, ktoré sa objavujú v pôvodnom Gunther-Diamondovom modeli, o aspekt

⁸⁰ Pozri: Gunther, R., Diamond, L. (2003): *Species of Political Parties. A New Typology*. In: *Party Politics 2/2003*, SAGE Publications, s. 173.

kritéria náboženskej diferenciacie etnických skupín pôsobiacich v politickom systéme. Dôvodom je primárne zameranie strán, ktoré sú subjektom výskumu a špecifikácia etnických strán o náboženskú determináciu ponúka presnejšie vymedzenie strán v kontexte skúmanej problematiky.

Ďalšie zmeny, ktoré v prípade klasifikácie náboženských strán boli nevyhnutné sa týkajú predovšetkým prvých troch skupín strán tj. strán elitárskych, masových a tiež etnicko-náboženských. Najradikálnejším zmenami musela prejsť skupina masových strán, keďže tieto v boli v pôvodnom spracovaní diferencované na základe ideologickej profilácie (socialistické, nacionalistické a náboženské). Z tohto dôvodu je následne nemožné aplikovať toto delenie na strany, ktoré nie sú v rámci ideovo-programového vymedzenia univerzálneho charakteru. Keďže tento postup je vzhľadom na charakter náboženský politických strán nerealizovateľný, je potrebné pristúpiť na striktnú redukciu pôvodného modelu. Táto redukcia sa sústredila na oblasť determinácie strán na základe kritériá rozlišujúceho politické strany na základe ich správania sa v danom systéme. Na základe tohto sú *masové náboženské politické strany* rozdelené na dva typy:

- a) tolerantné a pluralitné;
- b) pre-hegemónne (proto-hegemónne).

Pri elitárskych náboženských stranách už k takýmto radikálnym zmenám nedochádza. Problematické je len Gunther-Diamondove definovanie klientelistických strán, ktoré je doplnené o aspekt patronátneho vzťahu týchto strán k svojim členom a voličom v duchu definície *patronátnych strán*⁸¹. Na základe je formulovaný záver, že *elitárske náboženské strany* možno rozdeľovať na:

- a) strany tradičných elít a miestnych osobností;
- b) klientelisticko-patronátne strany.

Poslednou skupinou strán, ktorá prešla určitou zmenou, okrem samotného pomenovania je skupina strán označovaných ako *etnicko-náboženské strany*. Pri nich sú dôvodu naplnenia zmeny celkového zamerania v ich ideovo-programovom smerovaní doplnená a do istej miery špecifikovaná prvú skupinu strán. Táto v prípade etnických strán

⁸¹ Pozri: Fiala, P.; Strmiska, M. (1998): *Teorie politických stran*. Barrister&Principal, Brno; Birkmann, H. U. (1991): *Parteintypologie*, in: Holtmann, E. (Hrsg.): *Politiklexikon*, Oldenbourg, München; Weber, M.: (1947) *Theory of Social and Economic Organization*. London, Hodge.

bola rovnako pomenovaná tj. je súčasťou boli všetky etnické strany, ktoré nejavili záujem o medzietnickú stranícku kooperáciu. A tak teda ak o nich uvažuje v dimenzii ich etnicko-náboženského charakteru, musí sa pristúpiť aj k obmene typu strán, ktorý naopak odmieta okrem spolupráce naprieč etnickej príslušnosti aj spoluprácu v rámci existujúcich konfesíí. Z tohto dôvodu sa pri etnicko-náboženských stranách rozoznávajú tieto typy strán:

- a) etnicko-konfesionálne strany;
- b) kongresové strany.

Okrem volebných strán, ktoré sa členia na tri kategórie strán a politických subjektov označovaných ako hnutie/strany, reflektujúcich požiadavku zaradenia do klasifikácie straníckej organizácie „stojace na pomedzí“ strán a politických hnutí, tieto sa ponechali bez výraznejšej zmeny a rovnako aj jednotlivé *osi schémy*, ktoré reprezentujú na jednej strane početnosť členskej základne (*os x* deľba na „chudé“ vs. „tučné“) a na strane druhej historické obdobie vzniku jednotlivých strán (*os y* časová postupnosť vzniku strán).⁸² V prípade spomenutej početnosti sa neobjavujú väčšie problémové body, ktoré by boli proti jej zachovaniu. Isté pochybnosti však môžu byť pri časovej postupnosti vzniku politických strán. V pôvodnej schéme (vid' Schéma č. 1) platnej pre potreby univerzálnych strán. Tu sa uvažuje o vzniku jednotlivých typov strán v časovom rozmedzí rokov 1850 (elitárske strany) až 2000 (krátko pre tým vznik politických subjektov strana/hnutie). Taktiež sa v tejto schéme objavuje aj obdobie vzniku politických subjektov založených na náboženskom princípe. Vznik týchto Gunther s Diamondom situujú približne do začiatku 20. storočia resp. v prípade denominačných strán ako vrcholné obdobie ich pôsobenia spomínajú roky krátko po II. svetovej vojne, kedy sa sformovala väčšina strán tohto typu. Odhliadnuc od tohto sa aj v prípade náboženských strán uvažuje ako o najvýznamnejšom období pre ich formovanie obdobie zhodné s Kepelovým⁸³ vymedzením vzostupu náboženského fundamentalizmu z konca 70. rokov minulého storočia. Prečo potom ponechanie *osi y* v jej pôvodnej podobe?

Dôvodov je niekoľko. Po prvé, snaha o zachovanie určitej „pôvodnosti“ spracovania klasifikácie s prízvukovaním faktu, že uvedené klasifikácia náboženských strán má svoje

⁸² Pozri: Gunther, R., Diamond, L. (2003): *Species of Political Parties. A New Typology.*, in *Party Politics* 2/2003, SAGE Publications, s. 173.

⁸³ Pozri: Kepel, G. (1996): *Boží pomsta*. Brno: ATLANTIS.

východiská v univerzálnej klasifikácii a nie je tak aplikovateľná len na jej čiastkovú oblasť jedného typu strán. Po druhé, náboženské politické strany nie sú len úzkou skupinou strán, ale je možné a kvôli súčasnému vývoju v oblasti posilňovania úlohy náboženstva v politike aj potrebné, ich vnímať v oveľa širšej perspektíve ich typológie a možného pôsobenia v rámci domáceho politického systému, ale v nemalej miere aj v rámci medzinárodnej politiky. Po tretie, je to z dôvodu predpokladu, že ak by sa náboženské politické strany vyvíjali súbežne s univerzálnymi stranami kopírovali by postup evolúcie strán tak, ako ju prezentovali Gunther s Diamondom.

Na základe uvedených záverov v oblasti stanovenia vhodnej typológie náboženských politických strán je možné konštatovať, že tieto politické subjekty sú adekvátnou a plnohodnotnou súčasťou pluralitného stranického systému aplikovateľného aj v kontexte liberálnej demokracie. Ďalším dôležitým zistením je fakt, že v prípade stanovenia ich klasifikácie nie je potrebné, resp. neraz možno pozorovať, že ani možné, obmedzovať sa len na existujúce vymedzenie pôsobnosti náboženských strán. Predložená štúdia, ktorá sa primárne zameriavala na oblasť teoretického výskumu problematiky typológie politických strán, resp. náboženských politických strán, ktorá má svoje počiatky na začiatku 20. storočia v prácach *Maxa Webera* a *Sigmunda Neumanna*, ukázala, že je potrebné v ich kontexte uvažovať v medziach neraz tak širokých ako v prípade politických strán univerzálneho charakteru.

Bibliografia:

- Ammeter, A. P.; Douglas, C.; Gardner, W. L.; Hochwarter, W. A.; Ferris, G. R. (2002): *Toward a political theory leadership.*, in *The Leadership Quarterly* 13, Pergamon, s. 751-796.
- Beyme, von K. (1985): *Political Parties in Western Democracies*. Aldershot, Gower.
- Birkmann, H. U. (1991): *Parteintypologie*. In: Holtmann, E. (Hrsg.): *Politiklexikon*, Oldenbourg, München
- Diamond, L.; Gunther, R. (eds) (2001): *Political Parties and Democracy*. London&Baltimore: John Hopkins University Press.
- Duverger, M. (1954) *Political Parties*. Methuen. London.

- Duverger, M. (1965): *Political Parties. Their Organization and Activity in the Modern State*. New York-London-Sydney: John Wiley&Son.
- Farrell, D. M.; Webb, P. (2000): *Political Parties as Campaign Organizations*. In: Dalton, R. J., Wattenberg, M. P. (eds): *Parties Without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Farrell, D. M. (2001): *Electoral Systems: A Comparative Introduction*. London: Palgrave.
- Fiala, P.; Strmiska, M. (1998): *Teorie politických stran*. Brno: Barrister&Principal.
- Gelner, E. (1993): *Národy a nacionalizmus*. Praha: Hříbal.
- Glazer, N., Moynihan, D. (1975): *Etnicity: Theory and Experience*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Gunther, R.; Ramón-Montero, J.; Linz, J. J. (eds.) (2002): *Political Parties. Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press.
- Gunther, R.; Diamond, L. (2003): *Species of Political Parties. A New Typology*. In: *Party Politics 2/2003* SAGE Publications, s. 167-199.
- Heywood, A. (2004): *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia.
- Holmberg, S. (2003): *Are Political Parties Necessary?*, *Electoral Studies 22*, Pergamon, Elsevier Science Ltd., s. 287-299.
- Ignazi, P. (1996): *The Crisis the Parties and the Rise of New Political Parties*. In: *Party Politics 4/1996* SAGE Publications, s. 549-566.
- Jungensmeyer, M. (1996): *The Debate over Hindutva*, Religion, Academic Press Limited.
- Katz, R., Mair, P. (1995): *Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party*. In: *Party Politics 1/1995* SAGE Publication, s. 5-28.
- Katz, R., Mair, P.: (1996) *Cadre, Catch-All or Cartel?* *Party Politics 4/1996* SAGE Publications, s. 525-534
- Kepel, G. (1996): *Boží pomsta*. Brno: Atlantis.
- Kirchheimer, O. (1966): *The Transformation of the Western European Party Systems.*, in: La Palombara, J.; Weiner, M (eds.) *Political Parties and Political Development*. Princeton University Press, Princeton, NJ.
- Kitschelt, H. (1988): *Left-libertarian Parties: Explaining Innovation in Competitive Party Systems*. In: *World Politics* n. 40, s. 194-234.
- Kitschelt, H. (1989): *The Logics of Party Formation*. Cornell University Press, Ithaca, NY.

- Kitschelt, H. (1995): *Formation of Party Cleavages in Post-communist Democracies*. In: *Party Politics* 4/1995 SAGE Publications, s. 447-472.
- Kitschelt, H. (2001): *Divergent Path of Postcommunist Democracies.*, in: Diamond, L., Gunther, R. (eds): (2001) *Political Parties and Democracy*. London&Baltimore: John Hopkins University Press.
- Klíma, M. (1996): „Catch-all“ strany O. Kirchheimera. In: Politologický časopis 3/1996, s. 225-234.
- Klíma, M. (1998) *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix.
- Koole, R. (1994): *The Vulnerability of the Modern Cadre Party in the Netherlands.*, in Katz, R. S., Mair, P. (eds): *How Parties Organize: Change and Adaptation in Party Organization in Western Democracies*. London: SAGE Publications.
- Koole, R. (1996): *Cadre, Chatch-All or Cartel? Comment on the Notion of the Cartel Party*. In: *Party Politics* 4/1996, SAGE Publications, s. 507-523.
- La Palombara, J.; Weiner, M. (1966): *Origin and Development of Political Parties*, in: La Palombara, J.; Weiner, M (eds.) *Political Parties and Political Development*. Princeton University Press, Princeton, NJ.
- Lenč, J. (2003): *Perspektívy regionálnych strán v transformujúcich sa demokraciách*. in: Goňcová, M. (ed.) *Demokracie a Evropa v době globalizace*. Brno: Masarykova univerzita,.
- Lenč, J. (2004): *Politická participácia islamských politických a náboženských organizácií v Európe.*, in: Lenč, J., Pecina, J., Priečko, M., Štibraný, V. (ed.) *Perspektívy štúdiá a výskumu v spoločenských vedách*. Trnava: FF UCM Trnava.
- Lenč, J. (2006a): *Pojem náboženská politická strana v kontexte definície politických strán*. In: Slovenská politologická revue (Reader 2006) Katedra politológie FF UCM, Trnava, s. 68 – 91.
- Lenč, J. (2006b): *Miera religiozity politických strán a ich vplyv na blízkovýchodný konflikt*. in: Němec, J., Šustková, M. (ed.) *III. Kongres českých politologů*. Olomouc: ČSPV.
- Lijphard, A. (1995): *Konsociační demokracie*. In : Říchová, B., Lisa, A. : *Antologie světových politologů II*. Praha: VŠE Praha, s. 9-33.
- Lipset, S. M., Rokkan, S. (1967): *Cleavages Structures, Party Systems, and Voters Alignments.*, in : Lipset, S. M., Rokkan, S. (eds.): *Party Systems and Voters Alignments : Cross-National Perspectives*. New York: The Free Press, s. 1-57.

- Lucardie, P. (2000): *Prophets, Purifiers and Prolocutors. Towards a Theory on the Emergence of New Parties*. In: *Party Politics 2/2000*, SAGE Publication, s. 175-185.
- Michels, R. (2001): *Political Parties. A Sociological of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*. Batoche Books, Kitchener, Ontario.
- Neumann, S. (1956): *Towards a Comparative Study of Political Parties*, in Neumann, S. (ed.) *Modern Political Parties*. University of Chicago Press, Chicago, IL.
- Novák, M. (1997): *Systém politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha: SLON.
- Panebianco, A. (1988): *Political Parties: Organization and Power*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.
- Rybář, M. (2004): *Politické strany ako organizácie*, Bratislava: Univerzita Komenského.
- Říchová, B. (2002): *Úvod do současné politologie*. Praha: Portál.
- Sartori, G. (2005): *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*. Brno: CDK.
- Schattschneider, E. E. (1942): *Party Government*. Greenwood Press, Westport, CT.
- Schumpeter, J. A. (1976): *Capitalism, Socialism and Democracy*. London: Allen & Unwin.
- Strmiska, M. (1998): *Regionální strany a stranické systémy*. Brno: CDK.
- Strmiska, M. a kol. (2005): *Politické strany moderní Evropy*. Praha: Portál.
- Szomolányi, S. (1993): *Formovanie politických elít*. In Szomolányi, S. *Slovensko. Kroky k Európskemu spoločenstvu*. Bratislava: Sociologický ústav SAV.
- Tóth, R. (1998): *Koncepcia politického systému*. Bratislava: ÚpSRSVaT SR.
- Tóth, R. (2002): *Politické strany*. Trnava: UCM Trnava.
- Tóth, R. (2005): *Úvod do politických vied*. Bratislava: Smaragd.
- Webb, P. (2002): *Political Parties in Advanced Industrial Democracies*. In Webb, P., Farrell, D. M., Holliday, I. (eds.): *Political Parties in Advanced Industrial Democracies*, Oxford: Oxford University Press.
- Weber, M. (1947): *Theory of Social and Economic Organization*. London, Hodge.
- Weber, M. (1998): *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: OIKOYMENH.
- Wolinetz, S. B. (2002): *Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies*. In: Gunther, R., Ramón-Montero, J., Linz, J. J. (eds.): *Political Parties. Old Concepts and New Challenges*. Oxford: University Press, Oxford
- Zeigler, H. (1993): *Political Parties in Industrial Democracies*. Peacock Publishers, Itasca, IL.

Zemko, M.; Krivý, V. (2008): *Volby do zákonodarných orgánov na území Slovenska 1920-2006*, Bratislava: Vydavateľstvo VEDA.